

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
«Мінські домовленості як чинник національної безпеки»

Виконав студент II курсу, групи ЗНМБ-21
Спеціальності 256 Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Лещинський Олександр Васильович

Керівник – доктор філософських наук, професор
Крालюк Петро Михайлович

Рецензент – кандидат історичних наук, доцент
Конопка Наталія Олегівна

Острог, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. РОЛЬ ДІПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	7
1.1. Дипломатичний процес як інструмент і компонент національної безпеки ...	7
1.2. Гібридні війни як виклик дипломатичній службі в сегменті національної безпеки.....	16
1.3. Російська агресія проти України (2014–2022) як приклад гібридної війни..	24
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ II. СУТЬ МІНСЬКИХ УГОД ТА ЇХ РОЛЬ У СТРИМУВАННІ АГРЕСІЇ (2014–2022 рр.)	34
2.1. Мінські угоди в хронології подій	34
2.2. Мінські угоди в контексті світової політики	53
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ III. МІНСЬКИЙ ПРОЦЕС В НАРАТИВАХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ТА ДИПЛОМАТІВ І В МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ .	62
3.1. Аналіз Мінського процесу в наративах українських політиків та дипломатів.....	62
3.2 Аналіз відображення Мінського процесу в масовій свідомості українців ...	80
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	99

ВСТУП

Актуальність теми, обґрунтована на базі сучасної політичної ситуації та зумовлена тим, що безпекова система стримування і противаг у стосунках між демократіями та автократіями, яка була створена після завершення Другої світової війни, на початку двадцять першого століття зазнала певних змін в бік послаблення ефективності. Історично так склалося, що Україна майже триста років є об'єктом зазіхань сусідньої агресивної імперії. Після виступу путіна на Мюнхенській конференції у 2007 році стало очевидно, що наступна спроба експансії вже близько. Про наявність проблем у безпековій системі демократичного світу засвідчив і той факт, що окупація Росією українського Криму відбулася для неї без особливих наслідків. У тому ж 2014 році українська влада та українське суспільство стикнулися з феноменом гібридної війни. Люди були здивовані і збентежені появою дивних «зелених чоловічків» в Криму, а також виступами так званих сепаратистів в Донецькій і Луганській областях з вимогами проголошення окремих республік, із сучасною військовою зброєю в руках. Для нової постмайданівської влади країни це було дуже складним викликом. Проблема Російської агресії щодо України, технології гібридної війни, феномен Мінських угод стали об'єктом досліджень фахівців з національної безпеки, політологів, соціологів (Горбулін В., Артёмов І., Кубієвич С., Марков В., Войцеховський А.). І сьогодні, під час широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, залишається актуальним і цікавим для вивчення як з точки зору ефективної дипломатичної безпекової стратегії європейських країн, так і з позиції вивчення ролі особистості в історії, а саме індивідуальних професійних та вольових якостей п'ятого президента України.

Тому дана тема є актуальною та становить значний інтерес для дослідження як в контексті національної безпеки України, так і з погляду на аналіз безпекових практик Європи в наш час.

Об'єкт дослідження – дипломатичні технології як чинник нацбезпеки.

Предмет дослідження – практична роль Мінських угод у функціонуванні національної безпеки України в 2014–2022 рр.

Метою є здійснення комплексного аналізу ефективності Мінських угод для національної безпеки України як дипломатичної технології в епоху гібридної війни.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- дослідити дипломатичний процес як інструмент і компонент національної безпеки;
- дослідити феномен гібридної війни як виклику дипломатичній службі в сегменті національної безпеки;
- розглянути російську агресію проти України (2014–2022) як приклад гібридної війни;
- розглянути Мінські угоди в контексті світової політики;
- здійснити аналіз Мінського процесу в наративах українських політиків та дипломатів;
- здійснити аналіз Мінського процесу в масовій свідомості українців.

Методологія роботи: порівняльно-історичний аналіз, контент-аналіз статей SCOPUS/Web of Science, Google Scholar аналіз офіційних документів, якими супроводжувався Мінський процес, інтерпретація наративів політиків і дипломатів.

Хронологічні рамки дослідження окреслюються періодом від перших спроб політико-дипломатичного регулювання російсько-української війни (2014-2022)

Джерельну базу дослідження становлять наступні документи:

1. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей Закон України № 1680-VII від 16 вересня 2014 р. // Відомості Верховної Ради. 2014. № 45. Ст. 2043.
URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text>
2. Протокол за результатами консультацій тристоронньої контактної групи (Мінськ 05/09/2014)// Представництво України при Європейському Союзі.

2014. URL <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/27596-protocolon-the-results-of-consultations-of-the-trilateral-contact-group-minsk-05092014>

3. Радбез ООН ухвалив резолюцію щодо мінських угод // Українська правда. 2015. URL <https://www.pravda.com.ua/news/2015/02/17/7058923/>

4. Комплекс мер по выполнению Минских соглашений // OSCE. URL <https://www.osce.org/files/f/documents/5/b/140221.pdf>

Основними літературними джерелами стали: офіційні документи – тексти Мінських угод (Протокол від 5 вересня 2014 року, Комплекс заходів від 12 лютого 2015 року); звіти ОБСЄ; щоденні та спеціальні звіти Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні; аналітичні звіти та статті аналітичних центрів Chatham House, Carnegie Endowment, Atlantic Council, Council on Foreign Relations, Kyiv Independent, Centre for European Policy Studies; журнали з проблем міжнародних відносин та безпеки – таких як Foreign Affairs, International Security, Journal of Conflict Resolution, Europe-Asia Studies; статті та монографії про конфлікт на Донбасі, дипломатію, переговори та мирні процеси; а також і коментарі та інтерв'ю від учасників переговорів (дипломати, політики), експертів, науковців; матеріали центрів соціологічних досліджень – Центр Разумкова, Демократичні ініціативи, СОЦІС; праці з теорії міжнародних відносин та конфліктології.

Така джерельна база є репрезентативною, що дозволило нам висвітлити проблематику дослідження.

Практичне значення магістерської роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у якості кейсів для дебатів на практичних заняттях студентів, що здобувають вищу освіту по спеціальностях політологія, національна безпека та міжнародні відносини.

Структура. Магістерська робота складається з трьох розділів, семи підрозділів, узагальнюючого висновку, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи – 107 сторінок.

У першому розділі, названому «Роль дипломатичної служби у забезпеченні національної безпеки в умовах гібридної війни», розглядаються концептуальні поняття щодо названої теми дослідження, а саме функції дипломатичної служби в країнах ЄС, гібридна війна як виклик нацбезпеці та Мінські угоди.

Другий розділ складається з двох параграфів, у яких розкривається суть Мінських угод та їх роль у стримуванні російської агресії у 2014-2022 рр., а також розглядаються Мінські угоди в контексті світової політики.

У третьому розділі проводиться аналіз Мінського процесу в наративах українських політиків та дипломатів, а також здійснюється аналіз відображення Мінського процесу в масовій свідомості українців.

РОЗДІЛ І. РОЛЬ ДІПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

1.1. Дипломатичний процес як інструмент і компонент національної безпеки

Розпочнемо розмову про дипломатичну службу з поняття національної безпеки, а також розглянемо концепції та дослідження, що стосуються взаємозв'язку між національною безпекою та функціями дипломатичної служби. Питання національної безпеки є центральним у системі функціонування будь-якої держави. У сучасному світі, що характеризується глобалізацією та взаємозалежністю, дипломатична служба відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, виходячи далеко за рамки традиційної представницької та переговорної діяльності.

В цьому розділі нашої роботи маємо на меті проаналізувати, як національна безпека реалізується через функції дипломатичної служби, висвітлюючи її багатогранний внесок у захист державних інтересів. То ж національна безпека є наріжним каменем державної політики, а дипломатична служба виступає її невід'ємною функцією. Через збір та аналіз інформації, представництво та захист інтересів, переговори та врегулювання конфліктів, створення альянсів, публічну дипломатію та протидію гібридним загрозам дипломатична служба робить вирішальний внесок у забезпечення безпеки держави та її громадян. Усвідомлення цієї ключової ролі є основою для подальшого розвитку та модернізації дипломатичних відомств у сучасному світі.

Свій аналіз розпочнемо з класичної праці Генрі Кіссінджера «Дипломатія», яка уособлює всеосяжне дослідження історії дипломатії та її ролі у міжнародних відносинах. Хоча книга не зосереджена виключно на національній безпеці, там представлено глибокий аналіз, того як дипломатичні стратегії, переговори та баланс сил формують світовий порядок і, отже, безпосередньо впливають на безпеку держав. Кіссінджер розкриває, як

дипломатія є центральним інструментом для досягнення національних інтересів, уникнення конфліктів та встановлення стабільності [70].

У своїй праці *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*» Моргентау підкреслює, що дипломатія є головним засобом для держав, щоб узгоджувати свої інтереси, попереджати війни та досягати компромісів, що є критично важливими компонентами національної безпеки. Він аналізує, як ефективна дипломатія може пом'якшити анархію міжнародної системи [76].

Nustadt, R. E. & May E. R. у своїй книзі «*Thinking in Time. The Uses of History for Decision Makers*» пропонують цінні інсайти щодо процесу прийняття рішень, який є невід'ємною частиною дипломатичного процесу. Автори аналізують, як історичний досвід та аналіз можуть допомогти лідерам і дипломатам приймати більш обґрунтовані рішення, що, в свою чергу, підвищує ефективність дипломатії як інструменту забезпечення національної безпеки. Успішні дипломатичні кроки часто вимагають глибокого розуміння контексту та потенційних наслідків [74].

Allison G. T. & Zelikow P., аналізуючи Карибську кризу, хоча й не зосереджується виключно на "дипломатичному процесі", демонструють, як складні переговори, неформальні канали комунікації та психологічні аспекти взаємодії між державами-суперниками (що є суттю дипломатії) відіграли вирішальну роль у запобіганні ядерній війні. Вони підкреслюють, як майстерність дипломатичних маневрів та вміння досягати домовленостей у кризових ситуаціях є життєво важливими для національної безпеки [52].

Rathbun B. досліджує концепцію "дипломатичної уяви" як здатності дипломатів бачити різні варіанти розвитку подій та знаходити креативні рішення для складних міжнародних проблем. Автор стверджує, що така уява є ключовою для ефективної дипломатії, яка, в свою чергу, є невід'ємним інструментом для досягнення балансу між силовими інтересами та принципами у міжнародних відносинах, що безпосередньо впливає на стабільність та безпеку держави [80].

Gelb L. H. розглядає взаємозв'язок між дипломатією та національними інтересами. Автор підкреслює, що дипломатія є першочерговим засобом, за

допомогою якого держава може просувати свої інтереси на міжнародній арені, уникнути конфліктів та забезпечити свою безпеку. Він обговорює, як ефективна дипломатія повинна бути гнучкою, реалістичною та спрямованою на досягнення конкретних цілей, які є життєво важливими для національної безпеки [53].

Щорічний звіт Генерального секретаря ООН часто містить розділи, присвячені ролі дипломатії та мирного врегулювання конфліктів. У ньому підкреслюється, як багатостороння дипломатія, посередництво та превентивна дипломатія є критично важливими інструментами для підтримки міжнародного миру та безпеки, що, в свою чергу, є основою національної безпеки держав-членів. Звіт ілюструє, як ООН використовує дипломатичний процес для запобігання ескалації конфліктів та вирішення глобальних викликів. Аналітичні матеріали та звіти від Chatham House (Королівського інституту міжнародних відносин) регулярно публікують дослідження, присвячені ролі дипломатії у вирішенні сучасних викликів безпеки. Вони часто аналізують конкретні кейси, де дипломатичний процес був використаний для деескалації напруженості, формування коаліцій або досягнення угод, що зміцнюють національну безпеку. Ці матеріали пропонують актуальний погляд на практичне застосування дипломатії. Дипломатична служба традиційно виконує ключову роль у забезпеченні національної безпеки держав, формуючи зовнішньополітичний курс, спрямований на захист національних інтересів. У країнах ЄС безпековий сегмент дипломатії розглядається як складова *smart power*, що поєднує військові, економічні та дипломатичні важелі впливу. Особливого значення набуває взаємодія із структурами НАТО та ЄС у межах Спільної політики безпеки й оборони (CSDP). Дипломатична служба є наріжним каменем зовнішньої політики будь-якої держави, а її функції в країнах Європейського Союзу набувають особливої складності та багатогранності через інтеграційний характер ЄС.

Зупинимось детальніше на основних функціях дипломатичної служби в контексті країн-членів Євросоюзу, зважаючи на їхню національну специфіку та спільні зобов'язання в рамках європейської інтеграції. Класичні функції

дипломатії такі, як представництво, переговори, захист інтересів та збір інформації, залишаються актуальними для дипломатичних служб країн-членів ЄС. Проте їхнє виконання набуває нових вимірів. Дипломатичні представництва країн ЄС за кордоном не лише представляють інтереси своєї національної держави, але й дедалі частіше виступають як представники спільної політики ЄС, особливо в тих сферах, де існують спільні компетенції (наприклад, торговельна політика, гуманітарна допомога). Це призводить до необхідності тісної координації з представництвами інших країн-членів та делегаціями ЄС [71].

Перемовини у багатосторонніх переговорних процесах (наприклад, в ООН, СОТ) дипломати країн ЄС часто формують спільну позицію ЄС, а потім представляють її як єдиний блок. Це вимагає складних внутрішніх координаційних механізмів та пошуку компромісів між національними інтересами.

Захист національних інтересів громадян та юридичних осіб за кордоном залишається ключовою функцією дипломатії. Однак у рамках ЄС ця функція доповнюється "консульською допомогою" з боку будь-якої країни-члена ЄС у разі відсутності власного представництва [56].

Збір та аналіз інформації про політичні, економічні та соціальні події в країні перебування є критично важливим для формування зовнішньої політики. В умовах ЄС ця інформація часто обмінюється між країнами-членами та надходить до інституцій ЄС, сприяючи формуванню спільних оцінок та стратегій.

Важливою темою в літературі є "європеїзація" дипломатичних служб країн. Багато країн-членів створили спеціальні підрозділи або посади в своїх МЗС, відповідальні за питання ЄС, а також посилили роль постійних представництв при ЄС у Брюсселі.

Дипломатичні служби повинні діяти відповідно до *acquis communautaire*, що впливає на їхні процедури, практики та пріоритети. Від дипломатів очікується розуміння та дотримання європейських цінностей, а також вміння

ефективно працювати в багатосторонньому форматі з колегами з інших країн-членів [72]. Європеїзація відіграє важливу роль в процесі здійснення функції спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) ЄС є однією з найскладніших сфер для функціонування дипломатичних служб країн-членів. Хоча держави зберігають суверенітет у цій галузі, вони зобов'язані координувати свої дії та, наскільки це можливо, формувати спільну позицію.

Дипломати країн-членів активно беруть участь у робочих групах Ради ЄС, де формується спільна позиція з міжнародних питань. Це вимагає від них не лише захисту національних інтересів, але й пошуку консенсусу [75]. Створення ЄСЗД у 2010 році додало новий вимір у функціонування дипломатичних служб. ЄСЗД координує зовнішньополітичні дії ЄС, а її делегації виконують функції "посольств ЄС". Це вимагає тісної співпраці національних дипломатів з колегами з ЄСЗД [58]. Після прийняття спільних рішень у рамках СЗБП, національні дипломатичні служби відповідають за їхню імплементацію у своїй двосторонній та багатосторонній діяльності.

В умовах глобалізації та поглиблення економічної інтеграції ЄС економічна дипломатія стає все більш важливою функцією. Дипломатичні служби сприяють просуванню національного експорту, залученню інвестицій та захисту економічних інтересів за кордоном. Це часто відбувається у тісній координації з економічними аташе та торговельними представництвами, а також з інституціями ЄС у питаннях торговельної політики [69].

Зростає значення публічної дипломатії, спрямованої на формування позитивного іміджу країни та її цінностей за кордоном. Для країн ЄС це означає не лише просування національного бренду, але й спільне просування європейських цінностей та політик [64]. Консульські функції, що включають допомогу громадянам, видачу віз та легалізацію документів, залишаються однією з найважливіших і видимих функцій дипломатичних представництв. Кожна країна-член ЄС продовжує надавати своїм громадянам повний спектр консульських послуг. Також варто зазначити, що стаття 23

Договору про функціонування Європейського Союзу передбачає, що громадяни ЄС, які перебувають у третій країні, де їхня держава-член не має представництва, мають право на консульську допомогу з боку дипломатичних або консульських представництв будь-якої іншої країни-члена. Ця функція вимагає тісної координації та взаємної довіри між консульськими службами країн-членів [63]. Таким чином, можна сказати, що дипломатична служба в країнах Євросоюзу є динамічною структурою, яка постійно адаптується до викликів та можливостей інтеграції. Вона поєднує традиційні функції з новими, які виникають внаслідок спільної зовнішньої політики, економічної інтеграції та зростаючої ролі ЄС на міжнародній арені. Успішне функціонування цих служб вимагає від дипломатів високого професіоналізму, здатності до багатосторонньої координації, розуміння національних та європейських інтересів, а також гнучкості у реагуванні на швидкозмінний міжнародний ландшафт.

Класичні теорії міжнародних відносин (наприклад, реалізм, лібералізм) визнають дипломатію основним засобом реалізації зовнішньополітичних цілей держави. У контексті національної безпеки це означає використання дипломатичних каналів для запобігання конфліктам, врегулювання криз, просування національних інтересів та захисту громадян за кордоном. Дипломатичні представництва виступають "очима та вухами" держави, збираючи та аналізуючи інформацію, що є критично важливою для формування безпекової політики. Сучасні концепції національної безпеки вийшли за межі суто військової складової, включаючи економічну, енергетичну, інформаційну, екологічну, кібернетичну та гуманітарну безпеку. Це розширення вимагає від дипломатичної служби залучення до ширшого кола питань, що стосуються захисту цих аспектів національної безпеки. Література вказує на зростаючу роль економічної дипломатії, культурної дипломатії та публічної дипломатії у формуванні позитивного іміджу країни та залученні ресурсів, що опосередковано впливає на безпеку.

Таким чином, основні функції дипломатичної служби у забезпеченні національної безпеки полягають у наступному. Збір та аналіз інформації (розвідувальна функція). Дипломатичні місії є первинними джерелами інформації про політичну, економічну, соціальну та безпекову ситуацію в країнах перебування. Збір та ретельний аналіз цієї інформації є життєво важливим для раннього попередження про потенційні загрози та розробки адекватних заходів реагування. Ця функція передбачає не лише офіційні контакти, а й використання неформальних мереж, моніторинг ЗМІ та громадської думки.

Дипломатична служба представляє державу на міжнародній арені, відстоюючи її суверенітет, територіальну цілісність та інші життєво важливі інтереси. Це включає переговори з іншими державами, участь у міжнародних організаціях, укладення договорів та угод, що мають безпекове значення. Захист інтересів також поширюється на громадян та юридичних осіб за кордоном, особливо у кризових ситуаціях. Дипломатія є основним інструментом запобігання та врегулювання конфліктів шляхом переговорів. Дипломатичні працівники беруть участь у багатосторонніх та двосторонніх переговорах, спрямованих на деескалацію напруженості, досягнення компромісів та укладення мирних угод. У цьому контексті важливими є навички медіації та посередництва. У сучасному світі колективна безпека відіграє значну роль. Дипломатична служба активно працює над створенням та зміцненням альянсів, коаліцій та партнерства, які сприяють спільній протидії загрозам. Це може включати участь у військово-політичних блоках, а також формування ситуативних коаліцій для вирішення конкретних проблем (наприклад, боротьба з тероризмом, піратством). Національна безпека також залежить від міжнародного іміджу країни та її здатності впливати на світову громадську думку. Публічна дипломатія, що включає культурні обміни, освітні програми та комунікаційні кампанії, спрямована на просування національних цінностей, культури та зовнішньополітичних пріоритетів, що створює сприятливе середовище для реалізації безпекових інтересів.

У контексті сучасних викликів, таких як гібридні війни, дезінформація та кібератаки, дипломатична служба все більше залучається до протидії цим загрозам. Це включає координацію зусиль з партнерами для викриття та нейтралізації пропаганди, співпрацю у сфері кібербезпеки, а також формування міжнародних норм і правил поведінки у кіберпросторі. Після прийняття спільних рішень у рамках СЗБП, національні дипломатичні служби відповідають за їхню імплементацію у своїй двосторонній та багатосторонній діяльності.

Наступним етапом нашого дослідження є аналіз поняття, сутності та сучасне тлумачення національної безпеки України. Національна безпека України — це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, який забезпечується через систему політичних, правових, економічних, воєнних, інформаційних, екологічних та інших заходів, спрямованих на збереження державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу, прав і свобод громадян.

Це визначення узгоджується з Законом України «Про національну безпеку» (2018) та Стратегією національної безпеки України (Указ Президента №392/2020). Національна безпека охоплює такі сфери: військова безпека — захист держави від збройної агресії; політична безпека — стабільність і функціонування конституційного ладу; інформаційна безпека — захист інформаційного простору від дезінформації, кібератак, пропаганди; економічна безпека — стійкість до криз, залежності, втрати стратегічних ресурсів; енергетична безпека — контроль і стабільність над джерелами енергії; екологічна безпека — охорона довкілля та природних ресурсів; кібербезпека — захист критичної інфраструктури в цифровій сфері; соціальна безпека — забезпечення гідного рівня життя, захист прав. В умовах війни з РФ (2022–2025 рр.) українська національна безпека набуває екзистенційного значення, тобто визначає саме виживання держави як політичної одиниці.

Сформувалася модель "військово-гібридної" безпеки, що поєднує класичну оборону з інформаційною протидією, кібербезпекою, дипломатичним

фронтом (санкції, підтримка). Велике значення набули питання територіальної цілісності (Донбас, Крим), інституційна стійкість, інтеграція до НАТО та ЄС.

Науковець В. Смолянук робить акцент на тому, що безпека не тільки стосується "захисту", а розвитку держави. По-перше має бути національна ідентичність як чинник об'єднання в умовах кризи, а по-друге, безпека це системна категорія, що потребує взаємодії держави, громадянського суспільства, міжнародних партнерів. Автор наполягає, що національна безпека України — це динамічний, багатовимірний та всеохопний процес захисту державності, який в умовах війни перетворився з політичної стратегії на інструмент виживання.

Сучасні виклики вимагають гнучкого реагування, міжгалузевої інтеграції та формування національної стійкості на всіх рівнях від інформаційного до оборонного [41].

Дипломатична служба в країнах Євросоюзу є динамічною структурою, яка постійно адаптується до викликів та можливостей інтеграції. Вона поєднує традиційні функції з новими, які виникають внаслідок спільної зовнішньої політики, економічної інтеграції та зростаючої ролі ЄС на міжнародній арені. Успішне функціонування цих служб вимагає від дипломатів високого професіоналізму, здатності до багатосторонньої координації, розуміння національних та європейських інтересів, а також гнучкості у реагуванні на швидкозмінний міжнародний ландшафт. Сучасні виклики, такі як зростання геополітичної напруженості, поширення тероризму, кіберзагрози та кліматичні зміни, вимагають від дипломатичної служби постійної адаптації та вдосконалення. Дослідники наголошують на необхідності посилення аналітичних спроможностей дипломатичних відомств, підвищення кваліфікації дипломатів у нових сферах безпеки, а також використання сучасних технологій для більш ефективного виконання функцій. То ж національна безпека є наріжним каменем державної політики, а дипломатична служба виступає її невід'ємною функцією. Через збір та аналіз інформації, представництво та захист інтересів, переговори та врегулювання конфліктів, створення альянсів,

публічну дипломатію та протидію гібридним загрозам дипломатична служба робить вирішальний внесок у забезпечення безпеки держави та її громадян. Усвідомлення цієї ключової ролі є основою для подальшого розвитку та модернізації дипломатичних відомств у сучасному світі.

1.2. Гібридні війни як виклик дипломатичній службі в сегменті національної безпеки

Початок ХХІ століття ознаменувався появою нового типу конфліктів – гібридних війн, які поєднують класичні військові дії з нетрадиційними формами агресії. Особливо актуальною ця проблема стала після розгортання російської агресії проти України у 2014 році. Події 2014–2022 років продемонстрували, що війна може вестися не лише на полі бою, а й у інформаційному просторі, економіці, політиці та інших сферах, причому агресор навмисно розмиває межі між війною і миром. Це створило безпрецедентні виклики для міжнародної дипломатії та національних дипломатичних служб, зокрема української, які опинилися на передовій боротьби за національну безпеку в умовах гібридної агресії.

Термін «гібридна війна» увійшов у науковий обіг на початку ХХІ ст. для опису новітніх конфліктів, які поєднують традиційні воєнні методи з нетрадиційними засобами. Гібридна війна розглядається як комбінація конвенційних, нерегулярних та асиметричних дій, що включають постійну маніпуляцію політичними та ідеологічними конфліктами, залучення сил спеціальних операцій поряд із регулярними військами. Інакше кажучи, противник веде боротьбу на кількох фронтах – військовому, інформаційному, економічному, кібервимірі тощо – адаптивно комбінуючи відкриті і приховані дії для досягнення своїх цілей.

У науковій та військово-політичній спільноті немає однастайності щодо точного визначення гібридної війни. Проте міжнародні інституції виробили робочі дефініції, які відображають сутність явища. Зокрема, за визначенням НАТО, «гібридні загрози поєднують військові і невійськові, а також приховані і

відкриті засоби, включно з дезінформацією, кібератаками, економічним тиском, залученням нерегулярних збройних груп та використанням регулярних сил». Метою таких дій є «розмивання меж між війною і миром та посів сумнівів у свідомості цільового населення». В аналогічному руслі Європейський Союз визначає гібридні загрози як суміш звичайних і незвичайних, військових і невійськових активностей, які здійснюються координовано державними або недержавними акторами для досягнення специфічних політичних цілей. ЄС наголошує на багатовимірності гібридних впливів – вони можуть охоплювати кібератаки на критичну інфраструктуру, диверсії в енергетиці чи фінансовій системі, підрив довіри до державних інституцій, розпалювання соціальних розколів тощо. Ворог спирається на вразливості цільової країни, використовуючи комплекс примусових та підривних заходів, які важко своєчасно розпізнати і атрибутувати; ці дії навмисно створюють невизначеність для ускладнення процесу прийняття рішень оборонною стороною.

Аналіз літератури дозволяє виділити ключові компоненти гібридної агресії: інформаційно-психологічний, економічний, політичний (в т. ч. підривний) і військовий. На практиці це означає, що агресор задіює увесь спектр засобів – від дипломатичних та політичних впливів до підривних акцій і збройної сили. У воєнній площині гібридна війна охоплює як відкриті бойові дії, так і приховані операції. Наприклад, застосування озброєних формувань без розпізнавальних знаків («зелені чоловічки»), диверсії та саботаж на об'єктах критичної інфраструктури, організація закордонних чи цільових політичних убивств за участю спецслужб. В невійськовій площині використовуються масштабні інформаційно-пропагандистські кампанії (поширення фейків, дезінформації, маніпуляція суспільною думкою), кібератаки на державні установи та об'єкти (з метою шпигунства чи дестабілізації), підтримка радикальних, сепаратистських або проксі-угруповань всередині країни-жертви, економічний тиск (торговельні війни, енергетичний шантаж, фінансові атаки) та інші приховані дії для дестабілізації (в тому числі корупційне проникнення – підкуп політиків, фінансування деструктивних мереж). Інформаційна і

кібернетична компоненти гібридної війни часто мають на меті контроль над наративом масовані дезінформаційні кампанії через ЗМІ та соціальні мережі покликані радикалізувати частину населення, підірвати моральний дух і нав'язати свою інтерпретацію подій [36] .

Політичні стратегії Росії породили феномен «розмиття меж». Російська Федерація стала однією з держав, що активно застосували гібридну стратегію у 2010-х роках. Ще до прямої агресії проти України російські військові теоретики обґрунтовували доцільність зміщення акценту на невійськові методи. Так, відомо, що начальник Генштабу РФ Валерій Герасимов у 2013–2014 рр. відзначав тенденцію «розмивання меж між станами війни і миру» у конфліктах XXI ст. На його думку, «роль невоєнних засобів у досягненні політичних і стратегічних цілей зросла, і в багатьох випадках вони перевершили силу зброї за ефективністю». Фокус змістився в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невоєнних заходів, скоординованих із використанням внутрішнього протестного потенціалу населення. Усе це доповнюється прихованими військовими діями — інформаційними операціями та силами спеціальних операцій, тоді як відкрите застосування регулярних військ (під виглядом миротворців чи для «врегулювання кризи») відбувається лише на вирішальній стадії для досягнення остаточного успіху.

Фактично, така доктрина і описує підхід РФ до війни проти України. Ключова риса — двозначність та заперечення агресор намагається вести війну, формально її не оголошуючи, що ускладнює реакцію міжнародної спільноти. Як підкреслюють дослідники, створення навмисної невизначеності інтерпретацій є частиною гібридної стратегії незрозумілість того, що відбувається, утруднює роботу дипломатів і систему колективної безпеки. Конфлікт фактично йде, але юридично агресор уникає відповідальності, апелюючи до випадкових або внутрішніх причин заворушень. Таким чином підриваються механізми міжнародного права, розраховані на класичну міждержавну війну, і світова

спільнота ставить перед дилемою, як реагувати на «сіру зону» між миром і війною.

У працях зарубіжних вчених є такі визначення «гібридної війни». Ф. Гофман характеризує її як «повний арсенал різних бойових дій, включаючи конвенційні можливості, іррегулярну тактику і формування; терористичні акти (в тому числі безглузде насильство і примус) і кримінальний безлад [66]. Ф. Гофман зазначає, що «гібридні війни» поєднують у собі летальність державного конфлікту з фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни [67]. Д. Кілкален переконаний, що гібридна війна – це краще визначення сучасних конфліктів, але підкреслює, що вона є комбінацією партизанської та громадянської воєн, а також заколоту і тероризму [71, с. 4–6]. Вітчизняний дослідник А. О. Котенко вказує, що гібридна війна – це комбінація традиційних та нетрадиційних методів ведення війни, які включають використання сил спеціального призначення, нерегулярних збройних формувань, підтримку внутрішніх заворушень та сепаратистських рухів, інформаційну війну та пропаганду, дипломатичні заходи, кібератаки, економічний тиск [15].

Гібридна агресія висунула цілу низку нових викликів перед дипломатичною службою як України, так і інших держав, поставивши під сумнів традиційні методи дипломатії. Розглянемо ключові з цих викликів. 1. *Невизначеність статусу конфлікту і правові колізії*. Класична дипломатія спирається на міжнародне право, яке розрізняє стан миру та війни. У випадку гібридної війни агресор навмисно уникає юридичних «червоних ліній» – війна не оголошується, війська «маскуються» під третіх осіб. Це ускладнює застосування механізмів колективної безпеки. У 2014 р. Україна зіткнулася з тим, що формально не могла одразу звернутися по військову допомогу до партнерів, бо вторгнення було «прихованим». Для дипломатів постала проблема як кваліфікувати дії РФ, чи можна задіяти міжнародно-правові інструменти проти держави, яка де-факто воює, але де-юре це заперечує. Подібна невизначеність стримувала деякі країни від різких кроків. Лише поступово міжнародна спільнота виробила підходи – наприклад, поняття

«ефективного контролю» (присутності РФ в ОРДЛО) було доведено фактами і визнано в низці заяв. Але дипломатичній службі України довелося виконати величезну роботу, наводячи юридичні аргументи в ООН, ОБСЄ та судах, щоб довести, що агресія має місце. Цей процес ускладнювався позицією Росії як постійного члена РБ ООН, здатного блокувати будь-які рішення. Таким чином, гібридна війна оголила слабкість існуючих глобальних інститутів перед сценарієм, де агресор користується правом вето і режимом «deniability» (можливістю заперечувати свою участь). Для дипломатів це означало потребу шукати обхідні шляхи – звертатися до Генасамблеї ООН, залучати регіональні організації, створювати нові коаліції поза Радою Безпеки.

2. *Масштабна дезінформація та інформаційні атаки на дипломатичному фронті.* Умови гібридної війни вимагали від дипломатів вести боротьбу не лише за зачиненими дверима переговорів, а й у медіапросторі. Класичне уявлення про дипломата як закритого перемовника доповнилося роллю дипломата-спікера, дипломата-стратегічного комунікатора. Російська пропаганда намагалася сформувати про Україну негативний образ за кордоном, тому українське МЗС, посольства і українська діаспора фактично зайнялися контрпропагандою оперативно спростовували фейки, надавали іноземним урядам докази російського втручання, організовували візити журналістів на Донбас, щоб показати реальність. Важливим стало залучення міжнародних медіа та експертів для озвучення української позиції. Відтак дипломатична служба вимушено розширила свій функціонал – до традиційних нот і демаршів додалися пости у Twitter, брифінги для преси, інформаційні кампанії. Фактор соціальних мереж став двосічним мечем. З одного боку, противник використовував їх для впливу (від мереж ботів до таргетованої реклами дезінформації у Facebook), з іншого – Україна навчилася ефективно використовувати соцмережі для мобілізації світової підтримки (приклад – флешмоби #CrimeaIsUkraine, #StandWithUkraine тощо). Дипломатам довелося тісно координуватися з фахівцями з інформаційної безпеки. Виник і новий напрям – кібердипломатія обговорення на міжнародних майданчиках правил

поведінки в кіберпросторі, відповідальності за кібератаки. В цілому, можна сказати, що інформаційний фронт став невід'ємною частиною дипломатичного фронту. Без успішного протистояння дезінформації Україні було б важче переконувати світ у своїй правоті. Тому підтримання правдивого наративу – це тепер питання національної безпеки, яким опікується і дипломатична служба.

3. Координація дипломатії з військовими і розвідувальними структурами.

Гібридний характер конфлікту вимагав тіснішої взаємодії між дипломатами, військовими та спецслужбами. В умовах, коли противник діє приховано, зростає роль розвідданих саме вони дозволяють довести факт агресії. Наприклад, представники України неодноразово надавали партнерам розвідувальну інформацію про пересування російських військ, поставки зброї сепаратистам, російське походження систем ППО «Бук», що збила МН17, тощо. Це означає, що МЗС повинно було працювати в тісному контакті зі службою розвідки, Міноборони, Радою нацбезпеки та оборони. З іншого боку, дипломатична інформація (як-от настрої союзників, позиції країн щодо санкцій) була важлива і для військового керівництва, щоб розуміти можливі межі підтримки. Виник феномен «воєнної дипломатії» України – фактично формування нового підвиду дипломатичної діяльності, зосередженого на питаннях війни та оборони. В умовах широкомасштабної агресії тривали складні процеси становлення воєнної дипломатії Києва, вдосконалення і трансформації її цілей, завдань і пріоритетів на ключових зовнішніх напрямках. Тобто українська дипломатична служба була змушена переглянути свої підходи. На перший план вийшли питання військово-технічної співпраці, укріплення союзів, пошук гарантій безпеки. Дипломати опанували незвичні раніше теми – поставки озброєнь, спільні навчання, членство в оборонних блоках. Фактично стерлася чітка грань між компетенцією МЗС та Міноборони – вони працюють «плечем до плеча» над спільною справою оборони країни на зовнішньому напрямі.

4. Дилема переговорів із агресором і пастки дипломатії. Гібридна війна створила складні умови для переговорного процесу. З одного боку, дипломатія покликана шукати мирне врегулювання, з іншого – агресор використовує

переговори інструментально. У випадку України це проявилось в Мінських домовленостях 2014–2015 рр. – РФ формально брала участь у переговорах (у Тристоронній контактній групі та «Нормандському форматі»), але наполягала, що вона «посередник, а не сторона конфлікту». Ця позиція була елементом «дипломатичного прикриття» гібридної агресії. Росія вимагала від України політичних поступок (особливий статус Донбасу, амністію бойовикам) в обмін на хитке перемир'я, при цьому продовжуючи постачати зброю своїм маріонеткам. Для української дипломатії це створило пастку: прямі переговори з проросійськими бойовиками були неможливі з політичних міркувань, а переговори з РФ – ускладнені через її позицію заперечення участі. До того ж Москва вдавалася до тактики затягування та імітації мирного процесу, паралельно зміцнюючи свої позиції на окупованих територіях. Виклик для дипломатів полягав у тому, щоб не допустити реалізації сценарію агресора політичними засобами. Україна повинна була показати конструктивність (щоб заручитися підтримкою Заходу), але не поступитися суверенітетом. Ця тонка грань вимагала високого професіоналізму. Важким стало усвідомлення, що дипломатія в гібридній війні теж гібридна: за гарними словами про мир можуть ховатися цинічні маневри ворога. Приміром, аналітики вказували, що Москва використовує воєнні дії як козир у переговорах по інших напрямках. Так, російське керівництво пов'язувало конфлікт на Донбасі з іншими геополітичними питаннями – від ситуації в Сирії до санкцій. Спостерігачі зазначали, що мета «військово-дипломатичних маневрів» РФ полягала у тому, щоб, використовуючи ситуацію на Донбасі як важіль у переговорах, фактично залишити за собою Крим і позбутися санкцій Заходу. Одночасно Росія прагнула створити якомога більше зон нестабільності у світі, аби розмінювати їх на поступки – тобто генерувати конфлікти для торгу. Усвідомлення цієї стратегії стало викликом для світової дипломатії: виникла потреба виробити підходи до перемовин, де друга сторона діє не в дусі компромісу, а як рейдер. Українські дипломати набули гіркого досвіду, як не дозволити втягнути себе у нав'язані рамки.

5. *Нестандартні загрози ядерний шантаж та інші форми тиску.*

Російська гібридна війна підняла ставки, вдавшись до прямих погроз застосування зброї масового ураження. Ядерний шантаж з боку РФ став безпрецедентним викликом для дипломатів усього світу. Кремль неодноразово натякав на можливість використання ядерної зброї у разі прямої конфронтації із НАТО або у відповідь на «загрози існуванню Росії». У 2022 р. ця риторика лише посилилася. Для дипломатичної служби ядерні погрози створюють дилему як реагувати твердо (щоб не заохотити шантажиста) і водночас обережно (щоб не спровокувати паніку чи ескалацію). Цей виклик вимагає координації на найвищому рівні між союзниками, вироблення спільних червоних ліній і каналів комунікації, аби попередити потенційне застосування таких засобів. Окрім ядерного, РФ застосувала і енергетичний шантаж проти Європи, розраховуючи, що взимку країни ЄС відмовляться від підтримки України. Дипломатам довелося працювати над тим, щоб європейські країни зберегли єдність (у тому числі шукати альтернативні джерела енергії, домовлятися про солідарний розподіл газу тощо). Ще один новий аспект – міграційний тиск війна РФ викликала мільйони біженців до Європи, а також Москва свідомо створювала міграційні кризи (як от на кордоні Білорусі з ЄС у 2021 р.). Це вимагало від МЗС координації з іншими відомствами щодо гуманітарних коридорів, статусу біженців, протидії торгівлі людьми – тобто тем, які раніше були далекими від традиційної безпекової дипломатії.

6. *Підтримки міжнародної коаліції протягом тривалого конфлікту.*

Гібридна війна РФ була розрахована на довгу перспективу і гру на виснаження. Кремль сподівався, що західні демократії рано чи пізно втомляться від української тематики, знімуть санкції і де-факто змиряться з ситуацією. Тому перед українською дипломатією постало завдання – не дозволити світу забути про агресію. Для цього довелося постійно генерувати інформаційні приводи, апелювати до цінностей (показувати, що Україна бореться не лише за себе, а й за принципи міжнародного права, за стабільність Європи). Значну роль відіграли і нові формати – такі як Кримська платформа (ініційована у 2021 міжнародна

конференція, що тримає в центрі уваги питання деокупації Криму) та активна участь України у самітах НАТО, ЄС, G7 як гостя. Українські дипломати вели мову про глобальне значення конфлікту, доводячи, що поступки агресору створять небезпечний прецедент у світі. Це є важливою навичкою дипломатії в добу гібридних воєн – вміти поєднати національні інтереси з універсальними цінностями, щоб викликати співчуття і підтримку світової спільноти. Тактика Кремля з розхитування єдності (через пропаганду, корупційні зв'язки, шантаж) залишалася постійною загрозою, і українська дипломатична служба разом із партнерами докладала зусиль для її нейтралізації.

Отже, гібридна війна стала викликом, що трансформує саму суть дипломатичної діяльності. Дипломатія більше не обмежується кулуарними переговорами – вона змушена реагувати на інформаційні вкиди в режимі реального часу, займати активну публічну позицію, взаємодіяти з військовими та експертними колами, опановувати нові технічні сфери. Для України, яка опинилася на передовій цього феномену, дипломатична служба стала одним із ключових «рятувальних кругів» державності – через неї йде політична, економічна, військова підтримка від світу. Але водночас дипломатія і сама стала «зброєю», доповнюючи дії своїх Збройних Сил.

1.3. Російська агресія проти України (2014–2022) як приклад гібридної війни

Російська агресія проти України, що почалася у 2014 році, стала хрестоматійним прикладом гібридної війни в дії. У лютому–березні 2014 року РФ, скориставшись політичною нестабільністю в Україні після Революції Гідності, здійснила операцію із захоплення Кримського півострова. Це відбулося блискавично на території Криму з'явилися озброєні сили без розпізнавальних знаків (т.зв. «зелені чоловічки»), які блокували українські військові частини та установи. Москва при цьому наполягала, що ці сили – «місцева самооборона» і заперечувала присутність своїх регулярних військ. Паралельно була розгорнута масована інформаційна кампанія російськи

державні ЗМІ та агенти впливу поширювали дезінформацію про нібито загрози російськомовному населенню Криму, називали нову українську владу «фашистською хунтою», вигадували фейки про звірства (відомим став вигаданий сюжет про «розп'ятого хлопчика» у Слов'янську) тощо. За підтримки російських військ було інсценовано псевдо-«референдум», і в березні 2014 року РФ оголосила про незаконну анексію Криму. Ця операція показала ефективність гібридного підходу без формального оголошення війни, із мінімальним збройним спротивом. Використовуючи обман і «рефлексивний контроль» (нав'язування своєї версії подій), Росія за лічені тижні захопила територію суверенної держави.

У квітні 2014 р. гібридна агресія перемістилася на схід України – в Донбас. Скориставшись проросійськими настроями частини населення та задіявши підготовлених агентів, РФ організувала масові заворушення і захоплення адмінбудівель в містах Донецької і Луганської областей. Була проголошена фіктивна «Донецька народна республіка» (ДНР) і «Луганська народна республіка» (ЛНР). Спочатку Кремль намагався створити ілюзію «спонтанного внутрішнього конфлікту», проте вже влітку 2014 р. стало очевидно, що локальні бойовики отримують зі РФ озброєння, підкріплення і керуються російськими кураторами. Росія застосувала нерегулярні військові формування (в тому числі найманців, колишніх військових, спеціальні підрозділи ГРУ) та у вирішальні моменти вводила регулярні війська без розпізнавальних знаків для підтримки сепаратистів (так було, наприклад, під час боїв за Іловайськ у серпні 2014 р. та Дебальцеве взимку 2015 р.). Одночасно тривала інформаційна війна російська пропаганда зображала конфлікт як «громадянську війну» в Україні, заперечуючи пряму участь РФ, звинувачувала Київ у «геноциді російськомовних», намагалася сформувати в західних суспільствах уявлення, ніби українці нездатні керувати власною державою без хаосу.

Протягом 2014–2021 років Росія реалізовувала на українському напрямі всі ключові елементи гібридної стратегії. З воєнної точки зору, крім бойових дій

на Донбасі, це були провокації та саботаж в інших регіонах (наприклад, диверсії на складах боєприпасів в Україні, які спричинили вибухи в 2015–2017 рр., інші таємні операції). В інформаційному вимірі – продовження потужної дезінформаційної кампанії як всередині України, так і на міжнародній арені. Російські медіа і мережі ботів регулярно поширювали фейки, аби дискредитувати українське керівництво та Збройні Сили (вигадки на кшталт «українські військові розпинають дітей» або «масово обстрілюють цивільних»), сіяти зневіру серед населення України та втому серед її західних партнерів. За даними експертів ЄС, за перші роки війни було виявлено тисячі випадків прокремлівської дезінформації щодо України. Ці масштабні кампанії дезінформації створили стратегічний виклик для демократичних інститутів, вони підривали довіру до медіа, поляризували суспільство і навіть впливали на вибори в інших країнах. Одночасно посилювався кіберфронт: з 2014 р. український уряд і інфраструктура зазнали низки кібернападів, кульмінацією яких стали атаки на енергосистему (грудень 2015 і 2016, коли хакери, пов'язані з РФ, вивели з ладу енергомережі на Прикарпатті та Київщині) та масштабна кібератака вірусу NotPetya у 2017 р., яка паралізувала роботу банків, підприємств, державних установ. Такі дії розхитували економічну і соціальну стабільність країни.

У економічній сфері Росія також вела війну проти України. Починаючи з 2014 року Кремль запровадив торговельні обмеження (заборонив імпорт окремих українських товарів, фактично влаштував економічну блокаду ОРДЛО, пізніше – закриття транзит через свою територію), маніпулював постачанням енергоносіїв (у 2014–2015 рр. шантажував припиненням поставок газу, що вимагало від України екстреної дипломатичної роботи з ЄС щодо реверсу газу і підписання тимчасових угод). Російська сторона не гребувала використовувати «енергетичну зброю», розуміючи критичну залежність України та Європи від російського газу. Крім того, РФ намагалася економічно знекровити Україну шляхом фінансових атак (виведення капіталу через підконтрольні банки, інформаційні вкиди для дестабілізації гривні тощо).

У політичному вимірі Росія продовжувала втручання: підтримувала проросійські сили в українському політикумі, фінансувала мережі впливу, паралельно нав'язуючи свої умови на переговорах. Агресор прагнув легітимізувати свої маріонеткові режими в Донецьку і Луганську, змусити Україну і Захід говорити з ними напрому. Це виявлялося, зокрема, у наполяганнях Москви на наданні ОРДЛО особливого статусу без виведення російських військ, у роздачі сотень тисяч російських паспортів мешканцям окупованого Донбасу (щоб створити привід офіційно «захищати громадян РФ» на чужій території).

До кінця 2010-х років ситуація на фронті набула характеру відносно «замороженого» конфлікту. Активні бойові дії припинилися у 2015 р. після укладення других Мінських угод, але Росія продовжила контроль над частиною Донбасу та здійснювала окупацію Криму. Досягнувши своїх початкових цілей – не допустити вступу України до НАТО і ЄС у короткостроковій перспективі, дестабілізувати українську державу – Кремль перевів конфлікт у фазу затяжного протистояння. Захоплення Криму відбулося фактично безкровно для агресора, а на Донбасі Росія забезпечила собі важіль постійного тиску на Київ (через присутність своїх військ під виглядом «повстанців» та загрозу ескалації).

Гібридна тактика РФ продемонструвала ефективність у введенні в оману світової спільноти. Багато місяців після початку війни частина міжнародних гравців вагалася, чи можна прямо назвати Росію стороною конфлікту, чи це «внутрішня криза». Ця двозначність у риториці була частково результатом дезінформації та дипломатичних зусиль Москви. Як відзначають експерти, відмова прямо визнати РФ агресором принципово викривляла зміст подій, що відбувалися в Україні, і така «боротьба інтерпретацій» стала своєрідною зброєю поряд з іншими невійськовими компонентами гібридної агресії. Лише з часом, коли доказів участі РФ накопичилося вдосталь, міжнародна позиція стала більш однозначною.

Варто зазначити, що 24 лютого 2022 року Росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну, перейшовши від переважно прихованої гібридної агресії

до відкритої широкомасштабної війни. Цей крок ознаменував нову фазу конфлікту – з класичним застосуванням регулярних армій і тотальними бойовими діями. Однак навіть повномасштабна війна супроводжується гібридними елементами. РФ не припиняє інформаційну війну (в тому числі проти європейських держав, щоб зменшити їх підтримку України), вдається до ядерного шантажу (погрози застосувати ядерну зброю та створення ризиків на Запорізькій АЕС), а також до економічного тиску на Захід (маніпуляції з постачанням газу, провокування продовольчої кризи через блокаду українських портів). Таким чином, навіть у ході відкритої війни гібридні методи залишаються інструментом російської стратегії, націленим на підірив міжнародної єдності і послаблення опору України.

Розглянемо впливи гібридної війни на сучасну зовнішню політику та безпекові стратегії. Тривала гібридна агресія змусила Україну та її партнерів переосмислити стратегії національної безпеки і зовнішньої політики. Україна, яка з 2014 року фактично перебуває в стані постійної оборони від багатовимірних загроз, інтегрувала поняття гібридних викликів у свої доктринальні документи. Так, у новій Стратегії національної безпеки України 2020 р. прямо зазначено, що держава врахує уроки гібридної агресії проти України у формуванні підходів до воєнної безпеки. Було оновлено Воєнну доктрину (Воєнну стратегію) з урахуванням досвіду бойових дій на Донбасі та необхідності протидії інформаційним і кібернетичним загрозам. У стратегіях і офіційних промовах постійно наголошувалося, що сучасна війна ведеться «не лише кулями й ракетами, а й словами, ідеями, вірусами та грошима». Зокрема, ще у 2015 р. попередня Стратегія нацбезпеки вказувала серед ключових загроз інформаційну війну РФ проти України та відсутність цілісної системи стратегічних комунікацій для протидії їй. Отже, українська зовнішньо- та безпекова політика зазнала трансформації поряд із традиційними військовими аспектами. Пріоритетами стали кібербезпека, енергетична безпека, стратегічні комунікації та побудова стійкості (resilience) суспільства до деструктивних впливів. Гібридна війна стимулювала глибше переформатування

зовнішньополітичного курсу України. Євроатлантична інтеграція, задекларована конституційно, набрала практичного змісту. Українська дипломатія сконцентрувалася на здобутті міжнародної підтримки в протистоянні агресору. Від 2014 р. ключовим завданням МЗС стало формування міжнародної коаліції на підтримку України. Це вдалося значною мірою. В ООН Генеральна Асамблея вже в березні 2014 прийняла резолюцію 68/262, яка підтвердила територіальну цілісність України та не визнала анексії Криму (100 держав «за»). Надалі ООН щорічно ухвалювала резолюції із засудженням окупації Криму та порушень прав людини на окупованих територіях. Українські дипломати вели активну роботу в ОБСЄ – результатом стало розгортання у 2014 Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ на Донбасі, покликаної фіксувати порушення (хоча її мандат обмежувався спостереженням). У рамках ОБСЄ та інших майданчиків українська сторона систематично привертала увагу до гібридних методів, які застосовує РФ. Зокрема, у липні 2020 р. на Форумі безпекового співробітництва ОБСЄ директор НІСД Олександр Литвиненко детально окреслив багатовимірні гібридні засоби РФ – від інтеграції окупованих районів Донбасу до кібератак і дезінформації, що руйнують основи європейської безпеки. Представники багатьох держав тоді заявили про схожі загрози у своїх країнах (масштабні кампанії дезінформації, спроби втручання у вибори) і відзначили «російський слід» у них. Це продемонструвало, що український конфлікт став плацдармом ширшої гібридної війни РФ проти Заходу. Україна змогла донести до партнерів цю думку, що сприяло консолідації зусиль. Відносини України з НАТО та ЄС в умовах гібридної війни набули нового виміру. Якщо раніше йшлося переважно про реформи, то з 2014 р. – про колективну безпеку і протидію спільному противнику. НАТО невдовзі після початку конфлікту переглянуло свою стратегію на саміті у Уельсі (2014) та Варшаві (2016). Альянс приділив велику увагу гібридним загрозам. У підсумкових документах було зафіксовано, що НАТО готовий протидіяти гібридній війні в рамках колективної оборони, і навіть може розглянути застосування ст. 5 Вашингтонського договору, якщо того вимагатиме гібридна

агресія проти одного з союзників. Хоч Україна не була членом НАТО, Альянс надав їй всебічну підтримку: було створено трастові фонди з кіберзахисту, логістики, стратегічних комунікацій; країни-члени почали постачати Україні оборонне обладнання, навчати військових. Європейський Союз також відреагував створенням інструментів протидії гібридним погрозам. У 2015 році в структурі Європейської служби зовнішніх дій з'явилася цільова група East StratCom для боротьби з проросійською дезінформацією. У 2016 ЄС ухвалив Спільну рамкову програму по боротьбі з гібридними загрозами, де визначив гібридні загрози як суміш примусових та підливних дій, спрямованих на вразливі місця, і окреслив комплекс заходів для підвищення стійкості. Серед них – створення ЄС-центр аналізу гібридних загроз (Hybrid Fusion Cell) для обміну інформацією про гібридні атаки, розвиток стратегічних комунікацій та координація з НАТО. У 2017 році за підтримки НАТО і ЄС було відкрито Європейський Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Гельсінкі), де Україна також отримала можливість обмінюватися досвідом. Таким чином, українська дипломатія, переживаючи власний важкий досвід, одночасно стала ініціатором формування міжнародної політики протидії гібридній війні. Київ ділився напрацюваннями щодо кіберзахисту, інформаційної безпеки, викриття російських наративів. Цей унікальний досвід виявився цінним для європейських партнерів, які самі зіштовхнулися з подібними загрозами (втручання РФ у вибори США і країн ЄС, кібератаки на об'єкти в Європі, інші акти гібридної агресії).

Одним із найважливіших фронтів, де зустрілися гібридна війна і дипломатія, став фронт інформаційний. Україна була змушена інвестувати у стратегічні комунікації та публічну дипломатику, аби протистояти російській пропаганді за кордоном. Зокрема, було створено Центр стратегічних комунікацій при Мінкульті та підрозділи стратегічних комунікацій у силових структурах. МЗС України значно активізувало свою присутність у соцмережах, розгорнуло кампанії, спрямовані на інформування західної аудиторії про реальні події (наприклад, про збиття рейсу МН17 російською ракетою в 2014 р., про

гуманітарні наслідки агресії тощо). Влада підтримувала діяльність волонтерських OSINT-спільнот (Bellingcat та українських спільнот розслідувачів), які викривали факти участі російських військ, надавала їм майданчики. Така синергія уряду і громадянського суспільства допомогла швидко й аргументовано спростовувати багато російських фейків. До 2021 року Україна значно зменшила початкову інформаційну перевагу РФ на міжнародній арені. Хоча кремлівська дезінформація продовжує еволюціонувати, українська держава навчилася активно доносити свою позицію світові. Як результат, інформація стала інструментом впливу на міжнародну думку і, зрештою, на дипломатичні рішення. Наприклад, потужна медійна кампанія про агресію РФ та її злочини сприяла тому, що все більше країн запроваджували санкції проти Росії і надавали Україні підтримку, розуміючи реальну картину. Фактично, українська дипломатія опанувала принципи інформаційної війни і активно використовує їх у своїх зовнішньополітичних стратегіях.

Важливо також відзначити, що ключовою відповіддю міжнародної спільноти на гібридну агресію стали дипломатичні санкції – заходи економічного та політичного тиску, ухвалені шляхом переговорів і багатосторонньої дипломатії. Уже в 2014 році ЄС, США, Канада, Австралія та інші країни ввели пакети санкцій проти РФ заморозили активи і заборонили в'їзд причетним до агресії особам, обмежили доступ російських банків до фінансових ринків, запровадили ембарго на постачання зброї та технологій для нафтовидобутку, а пізніше – секторальні санкції проти економіки. Ці заходи стали результатом складної дипломатичної роботи, адже вимагали консенсусу між різними державами. Санкції мали на меті змусити Москву змінити курс, підвищити ціну агресії. Крім того, дипломатичний тиск проявився у ізоляції РФ на міжнародній арені: країни Великої сімки виключили Росію зі свого клубу (повернувшись до формату G7 замість G8), в Раді Європи російську делегацію позбавляли права голосу (2014–2019). Таким чином, колективна дипломатія демократій відповіла на гібридну агресію комбінацією політичного осуду, правових механізмів (розслідування в міжнародних судах) та економічних

обмежень. Це також частина боротьби у гібридній війні – економічна контратака проти агресора.

Висновки до розділу 1

Гібридна агресія Росії проти України у 2014–2022 роках показала, що дипломатична служба є критично важливим елементом національної безпеки у сучасних конфліктах. Умови гібридної війни – розмитість меж війни і миру, багатовимірність загроз, поєднання військового та невійськового тиску – кардинально розширили сферу відповідальності дипломатії. Український кейс продемонстрував як недоліки міжнародної системи (непідготовленість до агресії «без оголошення війни»), так і здатність інститутів адаптуватися. З'явилися нові формати співпраці (координація НАТО–ЄС–Україна щодо гібридних загроз), переглянуто старі підходи (колективна оборона тепер включає інформаційний і кіберкомпонент), вироблено правові позиції щодо відповідальності за дії проксі-акторів.

Для самої України роки гібридної війни стали випробуванням стійкості дипломатичної служби. Попри обмежені ресурси, українська дипломатія здобула ряд стратегічних перемог: консолідувала світову коаліцію проти агресора, добилася безпрецедентних санкцій, утримала підтримку більшості партнерів, не дозволивши «зам'яти» конфлікт ціною національних інтересів. Вона навчилася діяти гнучко і комплексно – де військова сила не могла бути застосована, працювало слово і переконання. Водночас дипломатична служба вимушено трансформувалася: зросла роль публічної дипломатії, з'явилися фахівці з кібербезпеки, аналітики з протидії дезінформації, посилилася взаємодія з розвідкою та армією. Цей досвід цінний і для інших держав, що стикаються з гібридними погрозами.

Гібридні війни кидають виклик самій архітектурі світового правопорядку, змушуючи до інновацій. Світова дипломатія у відповідь почала виробляти асиметричні засоби стримування від обміну розвідувальною інформацією про дії агресора в реальному часі до спільних кроків у інформаційному просторі

(наприклад, синхронне викриття фейків). НАТО і ЄС, визнавши гібридні загрози однією з головних сучасних небезпек, посилюють координацію: створені структури на зразок натівського підрозділу з розвідки та безпеки чи групи East StratCom у ЄС – це спроби інституційної відповіді на новий тип війни. Вони, втім, поки що поступаються оперативністю моделям, які відпрацювала Україна, де уряд тісно співпрацює з волонтерами та приватним сектором для протидії гібридним загрозам. Для західних партнерів український досвід є нагадуванням, що інтегрована, адаптивна стратегія – запорука успіху. Дипломатія має бути швидкою, як інформаційна війна, і твердою, як військовий щит.

На завершення, можна стверджувати, що ера гібридних війн потребує переосмислення ролі дипломатичної служби. Дипломати стають не лише переговорниками, а й бійцями особливого роду – б'ються за серця і уми, вибудовують коаліції, стримують ворога санкціями та ізоляцією, формують стратегії протидії дезінформації. Національна безпека більше не гарантується лише армією. Міцний дипломатичний корпус та його здатність діяти в умовах комплексних загроз є рівноцінно важливими. Український приклад 2014–2022 рр. продемонстрував, з одного боку болючий досвід, а з другого – оптимізм. Навіть проти підступної гібридної агресії можна вистояти, якщо держава мобілізує всі свої ресурси – військові, економічні, духовні під єдиним керівництвом і за підтримки міжнародної спільноти. У цьому процесі дипломатична служба виконує роль координатора і каталізатора, а інколи й щита, що прикриває країну від ударів, які неможливо відбити зброєю.

РОЗДІЛ II. СУТЬ МІНСЬКИХ УГОД ТА ЇХ РОЛЬ У СТРИМУВАННІ АГРЕСІЇ (2014–2022 рр.)

У цьому розділі досліджено, як Мінські угоди були інтегровані у глобальні механізми безпеки та чому їх підтримка ключовими акторами міжнародної політики (США, Німеччина, Франція) визначала рамки для дипломатичного врегулювання конфлікту.

2.1. Мінські угоди в хронології подій

Мінський процес – це комплекс мирних домовленостей, укладених у 2014–2015 роках для врегулювання війни на Донбасі. Від самого початку його реалізація та ефективність стали предметом дискусій як серед політиків і дипломатів, так і в експертному середовищі. Українські політичні лідери та дипломати формували власні наративи щодо Мінських угод – від обережного оптимізму як "єдиного механізму" стримування агресора до різкої критики як "капітуляції" чи пастки для України. У цьому розділі нами здійснено комплексний аналіз того, які ключові аргументи наводили українські політичні діячі, як ці оцінки змінювалися у 2014–2022.

Перший Мінський протокол було підписано 5 вересня 2014 року в Мінську за посередництва ОБСЄ та за участі представників України, Росії і самопроголошених формувань Донбасу. Ця угода, доповнена Меморандумом від 19 вересня 2014 р., передбачала 12 пунктів, головними з яких були негайне двостороннє припинення вогню; відведення важкого озброєння від лінії зіткнення; встановлення контролю ОБСЄ над режимом тиші; обмін полоненими за принципом "всіх на всіх"; проведення місцевих виборів у окремих районах Донбасу; надання цим районам спеціального статусу (через закон про особливий порядок місцевого самоврядування) та амністія учасникам подій. Контекст підписання Мінськ-1 – важкі поразки української армії влітку 2014 р. (зокрема Іловайський котел), загроза прямого вторгнення російських військ та відсутність у України військових ресурсів для продовження активних боїв. То ж президент

України Петро Порошенко погодився на перемир'я, щоб уникнути подальшого колапсу оборони та втрати територій. Одночасно Росія прагнула зафіксувати свій вплив, уникаючи нових західних санкцій та постачання Заходом зброї Україні. Мінськ-1 був компромісним документом, покликаним зупинити активні бойові дії та створити рамки для політичного врегулювання. Попри формальне оголошення перемир'я, повністю бої не припинилися, а сторони невдовзі звинуватили одна одну у порушеннях.

У січні 2015 р. ситуація знов загострилася російсько-сепаратистські сили, порушивши перемир'я, розпочали наступ на Донецький аеропорт та Дебальцеве. Після боїв під Дебальцевим українські частини опинилися під загрозою оточення. За посередництва лідерів Німеччини та Франції 11–12 лютого 2015 р. у Мінську відбувся новий марафон перемовин за участю Порошенка, Путіна, Меркель і Олланда. Результатом став Комплекс заходів з імплементації Мінських домовленостей (неформально "Мінськ-2"), який доповнював і деталізував попередні домовленості. Мінськ-2 складався з 13 пунктів, серед них ключові негайне припинення вогню з 15 лютого 2015 р.; відведення важкого озброєння; початок всеосяжного діалогу про місцеві вибори в ОРДЛО; амністія; обмін полоненими; гуманітарні коридори; відновлення соціально-економічних зв'язків; особливий статус ОРДЛО (через зміни до Конституції України про децентралізацію); відновлення повного контролю України над держкордоном – але лише після проведення виборів в ОРДЛО та політичного врегулювання.

Контекст Мінськ-2 – критична військова ситуація під Дебальцевим і тиск з боку західних партнерів, які прагнули запобігти повномасштабній війні в Європі. Україна змушена була прийняти складні умови, щоб "стриножити агресора" і виграти час.

Послідовність виконання вимог у Мінську-2 виявилася вразливою для України справою: спершу політичні кроки, потім – повернення кордону, що фактично ставило Київ у не вигідне становище і залежність від доброї волі Москви. Мінські угоди були закріплені резолюцією Ради Безпеки ООН №2202 (2015 р.), що надало їм певної міжнародно-правової легітимності. Після

підписання Мінська-2 інтенсивність бойових дій помітно знизилася – масштабних наступів більше не було до 2022 року, хоча режим припинення вогню постійно порушувався, і повного виконання жодного з 13 пунктів так і не сталося.

Паралельно з Мінськими угодами діяв Нормандський формат перемовин на рівні лідерів та дипломатів України, Росії, Німеччини і Франції. Саме зустріч у Нормандії в червні 2014 р. започаткувала цей формат, а подальші зустрічі (Париж 2015 р., Берлін 2016 р., Париж 2019 р.) були спрямовані на сприяння імплементації Мінських угод. Українська сторона неодноразово пропонувала розширити формат, залучивши США, Велику Британію, Польщу чи інші країни, особливо коли виконання заходило у глухий кут. Однак Росія відмовлялася змінювати склад учасників і наполягала на прямих контактах Києва з представниками Донецька і Луганська, позиціонуючи себе як "посередника" конфлікту. Такий підхід закладав фундаментальні протиріччя у Мінський процес, оскільки Україна і Захід вважали Росію стороною конфлікту-агресором, а Москва наполягала на своєму статусі гаранта-миротворця.

Загалом задекларованою метою Мінських домовленостей було поновлення суверенітету України над окупованими територіями Донбасу шляхом надання їм тимчасового особливого статусу в складі України після виконання умов з безпеки. На практиці ж сторони трактували ці угоди діаметрально протилежно. Україна наголошувала, що головним є блок безпеки – сталій режим тиші, виведення російських військ, відновлення контролю за кордоном. Натомість Росія і підтримувані нею представники ОРДЛО вимагали від України спершу виконання політичних умов – законодавчого закріплення особливого статусу, амністії, проведення виборів під своїм контролем. Внаслідок цих розбіжностей реалізація домовленостей фактично зайшла в глухий кут: за майже вісім років не було досягнуто ні політичного врегулювання, ні повного припинення вогню. Водночас Мінський процес виконав дві важливі функції.

По-перше, він зафіксував (хоч і лише на папері) зобов'язання Росії поважати територіальну цілісність України в межах Донбасу – формально навіть Москва визнала, що ОРДЛО мають повернутися до складу України на особливих умовах.

По-друге, Мінські угоди дещо знизили інтенсивність бойових дій після лютого 2015 р.: жодна зі сторін не здійснювала великих наступальних операцій до початку 2022 р., що дозволило зменшити щоденні втрати серед військових і цивільних. У цьому сенсі Мінський процес став механізмом "замороження" активної фази конфлікту. Однак плата за це – відсутність довгострокового вирішення проблеми та тривалий режим нестабільності на Сході України.

У період 2014–2022 років до переговорів у Мінську та коментування їхнього перебігу були залучені численні українські державні діячі. Серед основних політиків можна виділити передусім двох президентів та низку високопосадовців:

- Петро Порошенко – президент України (2014–2019 рр.), безпосередній учасник переговорів у Мінську у вересні 2014 р. та лютому 2015 р.. Сам Порошенко формально не підписував текст угод (їх підписували уповноважені представники Тристоронньої контактної групи), однак був головним українським переговорником на рівні глав держав. Після 2019 р. – народний депутат, лідер опозиційної партії "Європейська Солідарність"; продовжував активно висловлюватися щодо Мінських домовленостей, захищаючи свою спадщину.

- Арсеній Яценюк – прем'єр-міністр України (2014–2016 рр.). Хоча Яценюк безпосередньо не вів переговори у Мінську, він виконував важливу роль у внутрішній політиці щодо Донбасу. Уряди під його керівництвом забезпечували реалізацію частини зобов'язань (наприклад, фінансування регіону до блокади 2017 р., підготовку законодавства про особливий статус тощо). Водночас Яценюк публічно займав жорстку позицію щодо РФ і скептично ставився до політичних положень Мінська. Після відставки продовжував висловлюватися на цю тему як опозиційний політик.

- Олександр Турчинов – Секретар РНБО (2014–2019 рр.). Турчинов координував силові відомства у перші роки війни і хоча напряду переговорів не вів, неодноразово коментував Мінські угоди. Він підтримував їх як необхідний дипломатичний інструмент, але наголошував на саботажі РФ і неможливості проведення виборів "під кулями".

- Ірина Геращенко – народний депутат, у 2015–2019 рр. Уповноважена президента України з мирного врегулювання, учасниця гуманітарної підгрупи ТКГ. Геращенко займалася питаннями обміну полонених і гуманітарними аспектами Мінська, була речницею позиції Порошенка щодо виконання домовленостей.

- Леонід Кучма – другий Президент України (1994–2005), у 2014 році був уповноважений представляти Україну в Тристоронній контактній групі (наказом президента Порошенка від 8 липня 2014). Фактично Кучма виконував роль головного перемовника від України в Мінську, підписав Мінський протокол 2014 р. і Мінський Меморандум, а також його підпис стоїть під Комплексом заходів 2015 р. (хоча тоді Кучма діяв поруч з новопризначеним представником від України, дипломатом Русланом Демченком). Леонід Кучма очолював українську делегацію в ТКГ з 2014 до жовтня 2018 років, а згодом з червня 2019 по липень 2020 років (повернувся на прохання Зеленського), після чого остаточно залишив цю посаду.

- Леонід Кравчук – перший президент України (1991–1994 рр.), у липні 2020 року був призначений головою української делегації в ТКГ після виходу Кучми. Обіймав цю роль до своєї смерті у 2022 р. Кравчук, як політик із великим досвідом, теж став помітним коментатором Мінського процесу, висував ідеї щодо його переформатування.

- Павло Клімкін – міністр закордонних справ України (2014–2019 рр.). Був залучений до переговорів як член делегації Порошенка, підписував деякі документи, а також забезпечував дипломатичний супровід виконання Мінських угод. Клімкін відкрито заявляв, що Мінські домовленості неможливо виконати

на російських умовах, підкреслюючи, що Москва прагне нав'язати Києву прямі переговори з маріонетковими "Л/ДНР", чого Україна не приймає

- Володимир Зеленський – президент України з 2019 р. Прийшов до влади з обіцянками досягти миру на Донбасі, тому Мінський процес став ключовим викликом його президентства. Зеленський неодноразово зустрічався з лідерами "нормандської четвірки" (зокрема, Париж, грудень 2019 р.) та брав участь у засіданнях Тристоронньої контактної групи (ТКГ) через своїх представників. Також його Офіс ініціював нові пропозиції і формати переговорів (наприклад, ідеї розширення нормандського формату).

- Олексій Резніков – у 2020–2021 роках віце-прем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, одночасно перший заступник глави делегації України в ТКГ. Резніков брав участь у переговорних підгрупах і неодноразово давав фахові коментарі про юридичний статус Мінських угод. Пізніше (з листопада 2021 р.) – міністр оборони.

- Дмитро Кулеба – міністр закордонних справ з 2020 р. (до того – віце-прем'єр з питань євроінтеграції). Кулеба продовжив лінію на дипломатичну протидію російському трактуванню Мінська. Він неодноразово заявляв, що Україна не виконуватиме угоди на російських умовах, і що ніхто з партнерів не змушує Київ до поступок, натомість Україна наполягає на своїх підходах до імплементації домовленостей.

- Вітольд Фокін, Олександр Мережко, Андрій Костін – інші представники України в ТКГ або її підгрупах у різні періоди. Зокрема, у 2020 р. до ТКГ коротко входив колишній прем'єр Вітольд Фокін (що спричинило скандал через його неоднозначні заяви), головою делегації в 2022 р. став Андрій Костін (на той час нардеп, пізніше генпрокурор). Однак їхній вплив на формування наративів був менш значущим у порівнянні з вищезгаданими особами.

Отже, коло ключових українських суб'єктів Мінського процесу включало перших осіб держави (президентів), головних переговорників у ТКГ (колишні президенти, віце-прем'єри), керівників МЗС і РНБО, а також прем'єр-міністрів.

Їхні позиції не завжди були суголосними – з часом між ними виникали публічні дискусії і навіть взаємні звинувачення щодо стратегії в Мінському процесі.

Як відомо, 7 вересня 2014 р. на інтернет-сайті ОБСЄ було опубліковано протокол за результатами мінської зустрічі, що складався з 12 пунктів-завдань, найважливіші з яких забезпечити негайне двостороннє припинення застосування зброї; забезпечити моніторинг та верифікацію з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї; здійснити децентралізацію влади; забезпечити постійний моніторинг на російсько-українському державному кордоні та верифікацію з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки в прикордонних районах України та Російської Федерації; негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб; ухвалити закон про недопущення переслідування й покарання осіб у зв'язку з подіями, які відбулися в окремих районах Донецької та Луганської областей України та ін.

Контактна група в Мінську продовжила роботу, і сторони підписали меморандум у ніч на 20 вересня 2014 р. Він передбачав дев'ять параметрів перемир'я, зокрема припинення застосування зброї вважати загальним; зупинку підрозділів і військових формувань сторін на лінії зіткнення станом на 19 вересня; заборону на застосування всіх видів зброї і ведення наступальних дій; відведення протягом доби з моменту прийняття цього меморандуму засобів ураження калібром понад 100 міліметрів від лінії зіткнення на відстані не менше 15 кілометрів з кожного боку; заборону на розміщення важких озброєнь і важкої техніки в районі, обмеженому певними населеними пунктами тощо.

Також у вересні розпочала працю робоча група спільного Центру з контролю і координації питань припинення вогню і поетапної стабілізації лінії розмежування сторін на Сході України, до складу якої увійшли представники української сторони, моніторингова група ОБСЄ і 76 військовослужбовців Збройних сил РФ на чолі з заступником головнокомандувача Сухопутних військ РФ генерал-лейтенантом А. Ленцовим .

11–12 лютого 2015 р. на саміті в Мінську відбулися переговори

«нормандської четвірки» (лідерів Німеччини, Франції, України та Росії), де ухвалено (разом із представниками Мінської контактної групи) комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу з метою деескалації збройного конфлікту на Сході України. Передбачалося негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей України, починаючи з 00 год. 00 хв. (київський час) 15 лютого 2015 р.; відведення всього важкого озброєння обома сторонами на рівні відстані; забезпечення ефективного моніторингу й верифікації режиму припинення вогню та відведення важкого озброєння з боку ОБСЄ з першого дня, із застосуванням всіх необхідних технічних засобів, включаючи супутники, безпілотні літальні апарати (БПЛА), радіолокаційні системи та ін.; у перший день після відводу почати діалог про можливість проведення місцевих виборів відповідно до українського законодавства; забезпечити помилування й амністію шляхом введення в силу закону, що забороняє переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями в окремих районах Донецької та Луганської областей України тощо.

Такі заходи відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» означали звільнення від покарання, переслідування і дискримінації осіб, пов'язаних із подіями в окремих районах Донецької і Луганської областей; право на мовне самовизначення; участь органів місцевого самоврядування у призначенні голів органів прокуратури та судів в окремих районах Донецької і Луганської областей; можливість для центральних органів виконавчої влади укладати з відповідними органами місцевого самоврядування угоди щодо економічного, соціального та культурного розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей; створення загонів народної міліції за рішенням місцевих рад з метою підтримання громадського порядку в окремих районах Донецької і Луганської областей та ін.

На жаль, політичні партії України по-різному оцінювали результати підписаних Мінських угод, проте помітна тенденція до критики їхніх основних положень. Якщо наближені до Президента України політичні партії

намагаються переконати суспільство в ефективності досягнутих домовленостей та наголосити на їхньому важливому значенні для забезпечення політичної стабільності та гарантування національної безпеки держави, то опозиційні політичні сили все частіше закидають владі нерішучість у переговорному процесі. І. Артьомов, в своїй статті «Мінські угоди та їх наслідки та значення для України» дослідив передумови підписання цих угод, стан їх виконання у 2014-2015 рр., а також пізніше – з 2015 по 2019 рр. за участі представництва України, Росії, Німеччини і Франції. Автор здійснив аналіз і узагальнення нормативних документів, що розроблені в процесі спільної роботи у нормандському форматі, наголосив на проблемах виконання угод, підписаних Петром Порошенком, що був Президентом України. Здійснивши аналіз оцінок домовленостей від 5 вересня 2014 року, які містяться в роботах багатьох авторів, оглядачів різних ЗМІ, автор зробив висновок, що, незважаючи на негативне ставлення до Мінських угод багатьох політиків і науковців, підписаний документ був необхідний для того, щоб призупинити наступ російських військ після Іловайська; по-друге, перегрупувати Збройні Сили України та зміцнити оборонні позиції; по-третє, залучити до вирішення проблем на Сході України провідні країни Європи та світу [2].

В своїй монографії "Світова гібридна війна український фронт" В.П. Горбулін дійшов до таких висновків «Гібридна війна — це системна діяльність держави-агресора, що ведеться у воєнному, політичному, економічному, гуманітарному, інформаційному та інших вимірах...» [36, с.13]. У роботі також стверджується, що РФ використовує "гібридний пакет" не лише як засіб досягнення воєнно-політичних цілей, а як механізм руйнування державності України. Мінські угоди це вимушений інструмент виживання. «Мінські домовленості – це не дипломатичний прорив, а своєрідний запобіжник для зниження ескалації й виграш часу для внутрішнього посилення держави.» [36, с.412]. На думку В. Горбуліна, Мінські угоди хоч і мають серйозні обмеження, однак вони стали ключовим ресурсом для легітимації зовнішньої підтримки України. Нормандський формат це безальтернативна платформа. Автор

наголошує, що «Попри кризу довіри, Нормандський формат залишається єдиним міжнародним майданчиком, на якому Україна має шанс донести свою позицію безпосередньо до ключових акторів – Німеччини та Франції.» [36, с.416]. Формат виступає інструментом стабілізації на міжнародній арені. Дипломатія це - компонент стратегії національної безпеки. «Наявність дипломатичного каналу не знімає загрози, але дозволяє перетворити її на контрольований ризик.» [36, с.419]. Мінськ і Нормандія — це механізми стратегічного стримування, які дають час на реформи і зміцнення держави. Тож на його думку, Мінські угоди спосіб виграти час і консолідувати Захід, а Нормандський формат- це дипломатичний важіль, що стримує Росію. Натомість – гібридна війна, це багатоаспектна стратегія, якій Україна протистоїть через оборону, дипломатію та реформи [36].

Оскільки 2014 році Україна зіткнулася з безпрецедентним викликом для своєї незалежності та територіальної цілісності – початком гібридної агресії з боку Російської Федерації, що вилилася у збройний конфлікт на Донбасі. На жаль, кульмінацією перших місяців війни стала поразка українських сил під Іловайськом у серпні 2014-го, після якої за посередництва міжнародної спільноти були укладені перші Мінські домовленості (так званий «Мінськ-1»), спрямовані на негайне припинення вогню. Пізніше, на тлі продовження бойових дій і падіння Донецького аеропорту, у лютому 2015 року відбулися перемовини за участі лідерів України, Росії, Франції та Німеччини (нормандський формат), результатом яких стало «Мінськ-2» – Комплекс заходів з імплементації попередніх домовленостей. Ці угоди мали на меті деескалацію конфлікту та передбачали пакет безпекових, гуманітарних, економічних і політичних кроків встановлення перемир'я та відведення важкого озброєння, обмін полоненими, створення буферної зони, відновлення економічних зв'язків, проведення місцевих виборів на окупованих територіях, надання їм особливого статусу і повернення контролю над державним кордоном Україні. Мінські угоди швидко стали центральним елементом міжнародних зусиль із врегулювання війни на сході України. Вони отримали підтримку на найвищому рівні вже 17

лютого 2015 р. Рада Безпеки ООН одноголосно ухвалила резолюцію, якою схвалила Комплекс заходів Мінськ-2, зробивши тим самим виконання цих домовленостей обов'язковим для сторін відповідно до Статуту ООН. Таким чином, Мінські домовленості набули міжнародно-правової значущості, ставши частиною глобальної архітектури безпеки щодо українсько-російського конфлікту. Упродовж 2015–2021 років їх виконання (або невиконання) слугувало індикатором для світової спільноти Європейський Союз пов'язав продовження санкцій проти РФ із виконанням Мінських угод, а провідні держави постійно закликали до повної імплементації досягнутих домовленостей. Незважаючи на формальне «заморожування» активних бойових дій після 2015 року, конфлікт так і не був остаточно розв'язаний – процес переговорів у Мінському форматі тягнувся аж до початку повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022-го. Рішення Росії визнати самопроголошені «ДНР» та «ЛНР» (21 лютого 2022 р.), а згодом відкрита агресія проти України поставили край Мінському процесу президент путін публічно заявив, що Мінські угоди більше не існують, цинічно звинувативши Україну в їх провалі.

Наступним нашим завданням є аналіз міжнародного значення Мінських домовленостей у період 2014–2022 років, їхній вплив на систему європейської та глобальної безпеки, а також висвітлити роль ключових міжнародних акторів у переговорах і реалізації угод. Особливу увагу хочеться приділити реакції світової спільноти та критичним оцінкам ефективності Мінського формату в контексті стримування російської агресії проти України. Проблематика Мінських домовленостей активно обговорювалася як серед науковців-міжнародників, так і в колах політичних аналітиків протягом всього періоду 2014–2022 рр. У наявній літературі можна виокремити декілька напрямів досліджень. Перший – юридичний статус Мінських угод та їх відповідність нормам міжнародного права. Багато експертів відзначали особливу, нестандартну природу цих домовленостей формально вони не були міждержавним договором, ратифікованим парламентами, а радше політичними

деклараціями, погодженими в надзвичайних умовах. Зокрема, українські фахівці-юристи наголошували, що ані Мінський протокол (2014 р.), ані Комплекс заходів (2015 р.) не підписані уповноваженими посадовими особами держав згідно з вимогами Віденської конвенції про право міжнародних договорів, а тому не створюють прямих міжнародно-правових зобов'язань для України або Росії. Натомість їх слід розглядати як політичні зобов'язання – подібно до спільних заяв чи комюніке за підсумками самітів. На цю неконвенційну природу Мінських домовленостей вказує і той факт, що Росія наполягала на невизнанні себе стороною конфлікту, підписавши угоди як посередник, поряд з представником ОБСЄ та України. В результаті в тексті документів не було жодного пункту, який би прямо покладав зобов'язання на Москву, що дозволило їй надалі трактувати себе як зовнішнього спостерігача, а не агресора. Така невизначеність згодом дала підстави Росії постійно звинувачувати Україну в невиконанні політичних умов угод, уникаючи відповідальності за власні дії.

Другий важливий аспект, який висвітлюється у літературі, – ефективність Мінських угод та їхні наслідки для безпеки. Тут думки експертів поділилися. З одного боку, відзначається певний позитив після підписання Мінськ-1 і особливо Мінськ-2 інтенсивність бойових дій на Донбасі помітно знизилася, а масштабні наступальні операції були зупинені. За оцінками ООН, кількість жертв серед цивільних суттєво впала у 2015–2016 роках порівняно з 2014-м, що свідчить про значення домовленостей для гуманітарної ситуації. Крім того, Мінські документи зафіксували принципову згоду Росії на повернення окупованих районів Донбасу під суверенітет України (через механізм виборів і реінтеграції) – тобто формально Кремль визнав територіальну цілісність України в цих рамках. Цей пункт часто наводився дипломатами як ключова цінність Мінська наприклад, Центр європейського політичного аналізу (СЕРА) наголошував, що Мінські угоди лишалися єдиним письмовим документом, підписаним Росією, де підтверджувався суверенітет і цілісність України, що було важливим прецедентом на підтримку міжнародного

правопорядку. Крім того, невиконання Росією взятих зобов'язань стало підґрунтям для збереження санкцій ЄС проти неї. З іншого боку, значна частина фахівців вказували на фундаментальні недоліки Мінських домовленостей. Зокрема, ці угоди були досягнуті під військовим і дипломатичним примусом, у становищі очевидної асиметрії сил, що призвело до вимушених поступок з українського боку. Нерідко лунає теза, що Мінські угоди стали «пасткою» для України вони зафіксували статус-кво, вигідний агресору, легітимізували на міжнародній арені російські маріонеткові режими (хоч і без юридичного визнання їх суб'єктності), і водночас винесли за дужки питання Криму, створивши прецедент невідповідності між російською агресією та отриманим покаранням. У цьому ключі низка українських авторів порівнювала Мінськ із політикою умиротворення агресора звучали навіть заяви, що ці угоди «ганебніші для демократичного світу, ніж Мюнхенська угода 1938 року», оскільки фактично винагородили силове захоплення територій поступками з боку жертви агресії. Хоч така оцінка є доволі емоційною, вона відображає глибоке розчарування частини експертної спільноти результатами Мінського процесу.

У підсумку огляду літератури слід зазначити, що консенсусу щодо однозначної оцінки Мінських домовленостей не існує. Проте більшість дослідників сходяться на думці, що Мінськ не приніс сталого миру, а причини цього криються як у злісній неготовності Росії виконувати свої обіцянки, так і у внутрішніх протиріччях самих угод. Подальший аналіз детально розгляне позиції і роль основних акторів Мінського процесу, а також міжнародно-політичні наслідки цієї дипломатичної епопеї.

Наше дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує аналіз міжнародно-правових документів, політичний дискурс і фактори безпеки. В рамках роботи здійснено контент-аналіз текстів Мінських домовленостей (протоколу від 05.09.2014, меморандуму від 19.09.2014 та Комплексу заходів від 12.02.2015), офіційних заяв і рішень міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО) та провідних держав-учасниць

переговорів. Також використано вторинні джерела – наукові статті, аналітичні звіти, інтерв'ю та мемуари учасників процесу. Такий підхід дозволив зіставити нормативно-заявлені цілі Мінських угод із їх фактичною імплементацією, а також оцінити сприйняття Мінського процесу в міжнародному середовищі. У статті застосовано принцип історизму – події розглядаються в хронологічному розвитку (2014–2022), що дає змогу простежити еволюцію позицій сторін та зміну геополітичного контексту. Крім того, використано елементи кейс-стаді Мінські домовленості проаналізовано як окремий випадок миротворчої дипломатії у Європі XXI століття, з метою виокремлення уроків для міжнародної політики (що обговорюється у висновках).

Обраний нами методологічний підхід має свої обмеження. Зокрема, через триваючу війну не всі архівні матеріали або внутрішні документи переговорного процесу є доступними дослідникам; багато оцінок залишаються суб'єктивними і залежать від позиції автора. Втім, залучення широкого кола джерел – від офіційних рішень до експертних коментарів – дозволяє мінімізувати упередженість і наблизитися до комплексного розуміння міжнародного значення Мінських угод.

Розглянемо роль ключових міжнародних акторів у Мінському процесі.

Як безпосередні учасники війни на Донбасі, Україна та Російська Федерація мали протилежні цілі й очікування від Мінських домовленостей. Для України підписання Мінська було вимушеним кроком з метою зупинити кровопролиття та виграти час для зміцнення обороноздатності. Президент Порошенко неодноразово підкреслював, що у вересні 2014 року Україну примусили погодитися на перемир'я в умовах загрози подальшого розширення російської агресії – альтернатива полягала у втраті ще більшої території та жертв, тому дипломатичний сценарій був єдиною можливістю на той момент. Ухваливши Мінські домовленості, українське керівництво розраховувало, що Росія теж зацікавлена в деескалації і поступово виконає свою частину умов. Від самого початку офіційний Київ наполягав на пріоритетності безпекових пунктів угод справжнє припинення вогню, відведення військ та встановлення контролю

за українсько-російським кордоном мали передувати будь-яким політичним врегулюванням на окупованому Донбасі. Українська держава формально виконала ряд політичних зобов'язань ще у вересні 2014 р.: ухвалено закон про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донбасу, оголошено плани амністії учасників подій, розпочато конституційну реформу з децентралізації. Однак реалізація цих кроків була прив'язана до виконання базових умов безпеки. Суспільна підтримка Мінських угод в Україні була низькою – значна частина українців вважала їх формою примусової капітуляції. Показовим є інцидент 31 серпня 2015 р., коли під час голосування у Верховній Раді за попередні зміни до Конституції щодо децентралізації відбулися масові протести, що переросли в сутички і призвели до загибелі кількох нацгвардійців. Це продемонструвало, що українське суспільство не готове прийняти умови, які виглядають як поступки агресору. Відтак позиція України в Мінському процесі балансувала між необхідністю виконувати взяті міжнародні зобов'язання і неможливістю реалізувати деякі з них без втрати суверенітету або внутрішньої стабільності.

Росія, зі свого боку, сприймала Мінські домовленості як інструмент досягнення своїх стратегічних цілей без повноцінного відведення військ. Кремль від початку зайняв подвійно лицемірну позицію з одного боку, Росія формально виступала посередником, заперечуючи свою участь у війні, а з іншого – фактично залишалася головним актором, який визначав дії самопроголошених «ДНР/ЛНР» і продовжував постачання їм зброї та військ. Підписавши Мінські протоколи, Москва домоглася виключно вигідних для себе формулювань. Зокрема, усі ключові зобов'язання з реалізації політичної частини були покладені на Україну, тоді як роль Росії у тексті практично не прописана. Всі вимоги до «сторін конфлікту» – припинення вогню, відведення іноземних військ, роззброєння незаконних формувань – Росія цинічно адресувала Україні та бойовикам, вдаючи, ніби вона не контролює останніх. При цьому Москва наполягала на першочерговості виконання політичних умов Україною вимагала якнайшвидше надати ОРДЛО особливий статус, провести там вибори і

амністувати бойовиків ще до того, як Україна отримає контроль над територіями. Така послідовність була вкрай вигідною РФ, адже легітимізувала її маріонеток на місцях і практично знімала з Росії відповідальність – після локальних «виборів» Кремль міг заявити, що на Донбасі нібито встановлено місцеву владу, з якою Київ і має домовлятися. До того ж, Росія домоглася включення до угод пункту, за яким повний контроль України над кордоном на Донбасі відновлюється тільки після проведення виборів і політичного врегулювання. Іншими словами, в проміжний період невизначеної тривалості саме РФ мала контроль над українсько-російським кордоном і могла безперешкодно продовжувати постачати ресурси своїм силам на Донбасі. Це створило умови для «повзучої інтеграції» окупованих територій з Росією до 2021 року, за даними спостерігачів, Росія роздала мешканцям ОРДЛО понад 200 тис. своїх паспортів та поступово включала регіон в рубльову економічну зону.

Отже, цілі сторін конфлікту були несумісними. Україна прагнула відновити свій суверенітет і безпеку, тоді як Росія – зберегти контроль над Україною шляхом нав'язування їй особливого статусу Донбасу. Така конфронтація позицій зумовила хронічний застій у виконанні Мінських угод. Фактично, вже в 2015–2016 рр. процес зайшов у глухий кут: Київ наполягав – «спочатку безпека», Москва – «спочатку особливий статус і вибори». Жодна зі сторін не бажала поступатися принциповими питаннями, що зробило дипломатичне вирішення конфлікту практично неможливим без зміни ширшого балансу сил.

Важливу роль у Мінському процесі відіграли європейські держави-посередники – Франція та Німеччина, лідери яких взяли на себе місію врегулювання конфлікту дипломатичним шляхом. Президент Франції Франсуа Олланд і канцлер Німеччини Ангела Меркель були ініціаторами скликання зустрічей у нормандському форматі (за участі України і РФ) та особисто долучилися до марафонських переговорів у Мінську в лютому 2015 року. Мотивація Парижа і Берліна полягала передусім у бажанні зупинити війну в центрі Європи і відвернути подальшу агресію Росії, уникаючи прямої воєнної

конфронтації між РФ і НАТО. Угоди «Мінськ-1» та «Мінськ-2» значною мірою стали можливими завдяки тиску й дипломатичній майстерності Меркель і Олланда, які шукали компромісні формули. Так, саме канцлер Меркель запропонувала так звану «формулу Штайнмаєра» (названу за ім'ям її міністра закордонних справ Ф.-В. Штайнмаєра) – механізм, за яким закон про особливий статус Донбасу набуває тимчасового застосування на час проведення місцевих виборів і остаточного – після підтвердження їх демократичності ОБСЄ. Ця формула мала розв'язати суперечку про послідовність кроків і зрештою була погоджена сторонами у 2019 році вже за президентства В. Зеленського.

Франція і Німеччина позиціонували себе як нейтральні медіатори, однак західні аналітики зауважували, що така нейтральність була радше формальною. Насправді Берлін і Париж добре розуміли реальну роль Росії як агресора, проте публічно намагалися не звинувачувати Москву різко, щоб не зірвати переговорний процес. В межах нормандського формату лідери Франції та Німеччини часом ставили знак рівності між вимогами до України і до Росії (закликаючи «обидві сторони» дотримуватися перемир'я), що викликало критику. Зокрема, оглядачі вказували, що небажання відкрито назвати агресора на ім'я з боку європейських посередників місцями послаблювало тиск на РФ. Внутрішньополітичні обставини теж відігравали роль. Для Меркель, наприклад, мінські переговори були важливим іміджевим моментом, демонстрацією лідерства Німеччини в Європі. І хоча вдалося досягти перемир'я, ключові положення так і залишилися на папері – що згодом призвело до критики на адресу Меркель і Олланда. Після відставки обидва лідери продовжували захищати Мінські угоди. Відомою стала заява Меркель у 2022 році про те, що Мінськ-2 «дав час Україні» – за її словами, укладена угода забезпечила Києву паузу, необхідну для зміцнення армії та підготовки до нової фази протистояння. Цей аргумент виглядає слушним з огляду на те, що з 2015 р. по 2022 р. українські Збройні Сили значно посилилися, здобувши, зокрема, сучасне озброєння та бойовий досвід, що допомогло дати відсіч масштабному вторгненню. Водночас критики стверджують, що така «пауза» стала можливою не завдяки Мінську, а

скоріше всупереч йому – оскільки РФ сама вирішила відкласти ескалацію, чекаючи сприятливішого моменту. У будь-якому разі роль Франції та Німеччини у Мінському процесі є двоїстою: з одного боку, без їх дипломатичних зусиль конфлікт міг розгорітися ширше ще у 2015-му, з іншого – їхній обраний формат врегулювання виявився неспроможним примусити агресора до миру.

Як континентальна безпекова інституція, ОБСЄ взяла на себе значну частину практичної реалізації Мінських домовленостей. По-перше, саме представник ОБСЄ (швейцарський дипломат Гайді Тальявіні, а пізніше австрієць Мартін Зайдік та ін.) головував у Тристоронній контактній групі, де відбувалися регулярні переговори між Україною і РФ за участі представників сепаратистів. По-друге, ОБСЄ розгорнула в Україні Спеціальну моніторингову місію (СММ), неозброєну цивільну місію спостерігачів, покликану стежити за дотриманням режиму припинення вогню та іншими аспектами Мінська. Угоди передбачали, що саме ОБСЄ здійснюватиме верифікацію виконання моніторинг відведення важкого озброєння, перевірку наявності або відсутності російських військ, контроль за припиненням вогню, а також спостереження за майбутніми виборами на Донбасі. На практиці робота місії ОБСЄ наštовхнулася на суттєві перешкоди. Російська сторона та підконтрольні їй сили регулярно обмежували доступ спостерігачів ОБСЄ до багатьох районів, особливо поблизу неконтрольованої ділянки кордону, а також заважали використанню технічних засобів спостереження (безпілотників, камер). Як визнавали самі представники місії, переважна більшість випадків перешкоджання (до 80%) походила з боку бойовиків та російських сил. Цікаво, що Москва на дипломатичному рівні схвалювала продовження мандата СММ ОБСЄ – жодного разу не скориставшись правом вето у Відні, але водночас де-факто блокувала її ефективність на місці. Попри ці труднощі, ОБСЄ залишалася єдиним джерелом об'єктивної інформації про ситуацію на фронті і багато в чому легітимізувала мінський процес своєю присутністю. Без участі ОБСЄ виконання угод було б взагалі немислимим, адже жодна інша організація не могла взяти на себе

функцію нейтрального спостерігача. Втім, обмежений мандат та відсутність механізмів примусу порушників до дисципліни призвели до того, що місія фіксувала порушення, але не могла їх зупинити. ОБСЄ також стала платформою для регулярних політичних заяв щодо Мінська – на щорічних засіданнях Ради міністрів та Постійної ради представники держав-членів висловлювали позиції на підтримку домовленостей. У цілому роль ОБСЄ в Мінському процесі ілюструє потенціал і слабкість цієї організації – вона здатна забезпечити діалог і спостереження, але не має важелів змусити агресора відмовитися від своїх намірів.

Хоча США не були безпосереднім учасником нормандського формату, їхня роль у контексті Мінських угод була значущою. Вашингтон від самого початку підтримував дипломатичні зусилля Франції та Німеччини, паралельно надаючи військово-технічну і фінансову допомогу Україні для зміцнення оборони. Американська адміністрація (спочатку Барака Обами, з 2017 – Дональда Трампа, а з 2021 – Джо Байдена) не приєдналася формально до переговорів, однак впливала на них опосередковано. Зокрема, США тісно координували з європейськими союзниками питання санкцій. Саме невиконання Мінських домовленостей слугувало політичною підставою для збереження і посилення санкцій проти Росії. Як підкреслюють аналітики, Мінські угоди стали для США та ЄС своєрідним «маркером» поведінки РФ – доки Москва ігнорувала їх, доти Захід мав моральне право продовжувати тиск. Окрім того, у 2017–2019 роках США зробили спробу долучитися до врегулювання конфлікту, призначивши спеціального представника (Курта Волкера) для прямих переговорів із представниками Росії (помічником президента Сурковим). Хоча цей паралельний канал не привів до прориву, він підтвердив залученість Вашингтона. Американські посадовці у публічних заявах послідовно наголошували, що Росія має виконати Мінські домовленості в повному обсязі і припинити агресію, а також підтримували позицію України щодо спочатку безпекових кроків. На відміну від європейців, США менш скуто висловлювалися про роль РФ: приміром, посол США в ОБСЄ регулярно

вказував на російське походження конфлікту під час засідань, тоді як представники Франції/Німеччини були дипломатичніші. Експертне середовище підкреслює, що дипломатична участь США мала критичне значення. Лише Сполучені Штати, з їх військово-економічною потугою, могли схилити шальки терезів і змусити Кремль зважати на наслідки. Зрештою, саме консолідована позиція США і Європи щодо можливості жорстких санкцій у разі нового вторгнення в 2022 році стала фактором стримування (на жаль, недостатнім для запобігання війні, але дієвим у покаранні агресора потому). Серед інших міжнародних гравців варто згадати Організацію Об'єднаних Націй. Хоча ООН не брала прямої участі в переговорах, її Рада Безпеки надала Мінським угодам мандат, а Генсек ООН і Генасамблея в своїх документах послідовно підтримували територіальну цілісність України та закликали до виконання домовленостей. Так само НАТО та країни Групи семи (G7) неодноразово виступали із заявами про підтримку Мінського процесу. Тобто, незважаючи на локальність конфлікту, політична «вага» Мінських угод була глобальною – їх виконання розглядалося як запорука стабільності в Європі.

2.2. Мінські угоди в контексті світової політики

Мінські угоди стали ключовим елементом європейської архітектури безпеки в посткримський період. По суті, вони виконували роль міжнародного механізму кризового менеджменту на просторі ОБСЄ. Для Європейського Союзу та НАТО ці домовленості були своєрідним «рамковим рішенням», яке мало утримувати ситуацію від подальшої ескалації. Важливим наслідком Мінська стало налагодження регулярної комунікації та співпраці між європейськими столицями щодо українського питання. Нормандський формат інтегрував Німеччину і Францію у процес розв'язання конфлікту, що підвищило їх відповідальність і залученість. Одночасно, інші європейські країни (передусім Польща, країни Балтії) уважно стежили за імплементацією угод, розглядаючи їх як тест на надійність колективної безпеки. Якщо б Росії вдалося домогтися виконання Мінська на власних умовах (тобто фактичної федералізації України

під її контролем), це могло б негативно вплинути на всю систему міжнародних норм у Європі. Саме тому ЄС зайняв консолідовану позицію підтримки України і з 2015 року продовження економічних санкцій проти РФ чітко прив'язувалося до «повної реалізації Мінських угод» (таке формулювання містилося у висновках Європейської Ради). У глобальному сенсі Мінські домовленості стали випробуванням здатності європейської дипломатії приборкати агресора без війни. Часткове перемир'я, досягнуте завдяки ним, дещо заспокоїло ситуацію і дало можливість уникнути відкритого зіткнення Росії з Заходом у 2015 році. Однак це перемир'я було нестійким, а конфлікт перейшов у стадію затяжного протистояння низької інтенсивності. Європейська безпекова система опинилася в ситуації, коли на континенті триває війна, але водночас існує дипломатичний процес, що ніби стримує її від розростання. Така двозначність підточувала принципи ОБСЄ та міжнародного права, адже порушення суверенітету України продовжувалося, хоча формально всі сторони декларували прихильність Мінську.

Важливо, також акцентувати глобальний контекст Мінських домовленостей, як прецедент для мирних угод і «заморожених» конфліктів. Мінські домовленості часто порівнюють із іншими угодами про припинення конфліктів, зокрема з Дейтонськими угодами 1995 року, що завершили війну в Боснії, або з угодами про перемир'я в молдовському Придністров'ї і грузинських Абхазії та Південній Осетії на початку 1990-х років. У цих випадках також йшлося про залучення зовнішніх гравців (західні держави, Росія) і про особливі статуси для сепаратистських регіонів. Втім, Мінськ відрізнявся тим, що агресор (Росія) виступав одночасно і стороною конфлікту, і «миротворцем» – подібний прецедент став викликом для світової дипломатії. Москва, маючи війська на Донбасі, паралельно брала участь у переговорах щодо їхнього виведення, але уникаючи визнання цієї ролі. Цей випадок показав обмеженість традиційних інструментів міжнародного права, адже Рада Безпеки ООН через право вето РФ не могла направити миротворців чи прийняти інші примусові заходи, окрім санкцій, а ОБСЄ не мала достатніх повноважень. Мінські

домовленості фактично узаконили модель «замороженого конфлікту» як проміжне рішення, коли повного врегулювання немає, але є угода, що підтримує хиткий статус-кво. Для інших пострадянських конфліктів це був тривожний сигнал – адже Росія продемонструвала, що може поєднувати військову агресію з дипломатичною грою, отримуючи вигоду від кожного порушення і кожної паузи. Можна сказати, що у глобальному вимірі Мінські угоди стали символом невирішеності, а тому їх часто згадували у медіа як приклад непрацюючої мирної угоди, яка, втім, усіх влаштовує. Західні коментатори навіть охрестили Мінськ своєрідним синонімом провалу Заходу у стримуванні Росії. Водночас дехто зі стратегів розглядав Мінські домовленості як можливу модель для майбутніх переговорів (скажімо, припускалося, що «Мінськ-3» міг би стати компромісом після чергової ескалації). Проте аналіз їх реалізації у 2015–2021 рр. привів багатьох аналітиків до висновку, що повторення подібних угод недоцільне.

Після відкритого вторгнення 2022 року не може бути нового «Мінська», адже більше не існує вигадки про «непричетність» Росії – Москва відкрито порушила територіальну цілісність України, отже не може знову стати псевдопосередником у конфлікті. Крім того, повернення до логіки Мінська означало б зраду базового принципу міжнародного порядку – невизнання незаконних завоювань, бо будь-який «Мінськ-3» заморозив би конфлікт на новій лінії фронту, фактично узаконивши російські захоплення без гарантій миру. Отже, світова спільнота винесла урок, що «гібридні» мирні угоди з агресором, який не визнає себе агресором, неспроможні забезпечити тривалий мир.

Критично важливим питанням є оцінка, чи допоміг Мінський процес стримати подальшу агресію РФ проти України, чи навпаки – став перепорою для адекватної реакції світу. З одного боку, українські та деякі західні аналітики стверджують, що Мінські домовленості «заморозили» конфлікт, але не розв'язали його, дозволивши Росії зберегти плацдарм для майбутнього удару. Зокрема, російська сторона використовувала Мінськ як димову завісу, продовжуючи мілітаризацію ОРДЛО і ведучи підривну діяльність проти

України (кібератаки, дезінформація, політичний тиск) – в той час, як Захід сподівався на дипломатичне вирішення. В цьому сенсі, Мінський формат можна вважати неефективним – він не зупинив підготовку Росії до повномасштабної війни. Більше того, коли почалася нова фаза агресії у 2022 р., Кремль цинічно звинуватив у всьому Україну, заявивши, що це Україна «зірвала» Мінські угоди (риторично перекидаючи причинно-наслідковий зв'язок). Таким чином, Мінськ не став ані інструментом примушення Росії до миру, ані навіть стримуючим фактором – Москва порушила його без суттєвих для себе наслідків до моменту вторгнення.

З іншого боку, існує думка, що Мінські угоди відтермінували більш масштабну війну, надавши Україні і Заходу час. Як уже згадувалося, А. Меркель та Ф. Орланд в ретроспективі зазначали, що їхні дії у 2015 році були спрямовані на виграш часу «Мінськ» дозволив зміцнити українську армію і згуртувати Захід навколо підтримки України. Дійсно, за 7 років відбулося становлення нової української армії, розбудова міжнародної коаліції на підтримку Києва, і це стало однією з причин провалів російських планів блискавичного завоювання України в 2022-му. У цьому сенсі, хоч Мінський процес і не досяг своєї прямої мети (мирного врегулювання), його побічним результатом стало підвищення готовності України до оборони. Окрім того, Мінські домовленості легітимували присутність спостерігачів ОБСЄ та постійну увагу світу до Донбасу, що ускладнювало для Росії можливість ширшого наступу раніше без привертання уваги.

З точки зору стримування, Мінський формат мав обмежений ефект. Він продемонстрував Росії, що Захід не готовий до військової відповіді і робить ставку на переговори. Це могло укріпити переконання Кремля у безкарності. Водночас, запровадження і підтримання санкційного режиму – прямий наслідок невиконання Мінська – завдавало російській економіці відчутних втрат у довгостроковій перспективі. Не можна виключати, що якби не було Мінських угод і згуртованої реакції навколо них, деякі країни ЄС могли б швидше піти на нормалізацію відносин із РФ, зняти санкції та «забути» про Донбас. Таким

чином, Мінські домовленості певною мірою утримували єдність міжнародної коаліції проти російської агресії, хоч і не зупинили її.

Після остаточного краху Мінського процесу в лютому 2022 року – коли Росія вийшла з нього, визнавши маріонеткові «республіки» і розпочавши відкриту війну – розпочалося осмислення, чому ж дипломатія не спрацювала. Більшість експертів сходяться на тому, що головна причина – це свідомо політика Москви з підриву домовленостей. Росія так і не мала наміру виконувати Мінськ чесно: для неї це був інструмент отримати бажане (контроль над Україною) без реального миру. Коли ж стало зрозуміло, що Україна не піде на повну капітуляцію і не надасть Донбасу вирішального впливу на всю державу, Кремль обрав шлях прямої війни. Дипломатичний сценарій виявився неприйнятним для РФ, бо передбачав відновлення контролю України над своїми територіями – а отже, поразку її проекту «Новоросії». Показово, що ще до нового вторгнення Росія систематично порушувала навіть базові елементи Мінська (перемир'я, відведення озброєнь), продовжуючи гібридну війну. Тому логічним є висновок: жодні угоди не спрацюють, якщо одна зі сторін не бажає миру.

Не обійшлося без критичних оцінок власне змісту Мінських домовленостей. Деякі пункти були свідомо розмитими або внутрішньо суперечливими, що давало простір для різного трактування. Приміром, Мінськ-2 не визначив чіткої послідовності виконання умов – цим одразу скористалася Росія, наполягаючи на своїй інтерпретації порядку кроків. Інший приклад – вимога про амністію учасників подій на Донбасі. Українське суспільство й парламент фактично відмовилися ухвалити безумовну амністію бойовиків, вважаючи це несправедливим, адже серед них були воєнні злочинці. Угоди не передбачали жодних механізмів контролю за виконанням політичних зобов'язань – як, скажімо, міжнародної перехідної адміністрації або миротворчих сил, які б могли взяти проміжний контроль над окупованими районами для організації виборів. Такі ідеї висувалися (наприклад, пропозиція введення на Донбас миротворчої місії ООН, підтримана Україною і Заходом), але Росія відкидала їх, оскільки це позбавило б її монополії на контроль

території. Фактично мінський формат був приречений стати затяжним процесом без завершення – що і сталося. Крім того, критики звертають увагу на невідповідність Мінських угод реаліям суверенітету і демократії. Вони значно обмежували суверенне право України визначати свій устрій, примушуючи до конституційних змін під диктат агресора. Спроба імплементації цих вимог наштовхнулася на супротив всередині країни, тому що суспільство сприймало їх як нав'язані силою. Опитування не раз фіксували, що більшість українців проти особливого статусу ОРДЛО на умовах Мінська. Таким чином, дефіцит легітимності цих домовленостей з самого початку був високим. Деякі дослідники прямо називали Мінські угоди «нікчемними» з точки зору відповідності конституції національним інтересам України. У підсумку, коли міжнародні домовленості настільки відірвані від волі суспільства, їх практична реалізація виглядає примарною. Нарешті, чимало експертних оцінок вказує на роль зовнішніх обставин. Мінський процес розпочався, коли баланс сил на Донбасі був на користь Росії (після її воєнних інтервенцій 2014–2015 рр.). Поки цей баланс залишався незмінним, домовленості не могли дати іншого результату, окрім фіксації патової ситуації. Лише зміна ситуації – зростання військової сили України, консолідація підтримки Заходу і, зрештою, нищівна реакція на відкриту агресію створили умови, за яких повернення до старих рамок стало неможливим. Іншими словами, ефективність мирних угод багато в чому визначається реальним співвідношенням сил. Мінськ був укладений у момент слабкості України, якби він укладався за більш сприятливих для неї умов, результати могли б відрізнитися. Урок критичного аналізу Мінських домовленостей для міжнародної спільноти полягає в тому, що часткові, половинчасті рішення не спрацьовують проти агресії, а лише відтермінують проблему. За відсутності доброї волі агресора такі формати можуть хіба що виграти час, але не забезпечити справедливий і тривалий мир. На це вказує і завершення історії Мінська. Як тільки Росія вирішила, що готова до великої війни, вона викинула домовленості на смітник, не зазнавши за роки їх саботування жодного реального покарання, окрім санкцій. Відтак, ефективність

Мінського формату була вкрай низькою. Водночас, не можна заперечувати, що певний позитивний внесок у вигляді відстрочки найгіршого сценарію та консолідації міжнародної підтримки України цей формат таки зробив.

Таким чином, Мінські угоди 2014–2015 років увійшли в історію як суперечливий і повчальний приклад спроби мирного врегулювання сучасного збройного конфлікту за участі великих держав. Міжнародне значення Мінських домовленостей проявилось щонайменше у трьох вимірах. По-перше, вони стали частиною глобальної політико-правової рамки щодо конфлікту на Донбасі: були схвалені ООН, підтримані ЄС, ОБСЄ, США та іншими ключовими акторами, тобто отримали майже універсальну дипломатичну легітимність. По-друге, Мінський процес вплинув на систему європейської безпеки, адже залучив провідні країни Європи до безпрецедентної спільної миротворчої місії і водночас виявив слабкі місця цього механізму (невміння реагувати на гібридну агресію). По-третє, досвід Мінська став уроком для майбутнього. Міжнародна спільнота пересвідчилася, що агресивний режим може використовувати мирні угоди в своїх інтересах, і тому подібні формати потребують сильних механізмів контролю і гарантій.

Роль ключових акторів у Мінських домовленостях була визначальною для їх успіхів і невдач. Україна, попри складність ситуації, виконала максимум можливого зі свого боку і дипломатично трималася курсу на мирне вирішення, хоча й усвідомлювала ризики для свого суверенітету. Росія ж від початку перетворила переговори на продовження війни іншими засобами, не відмовляючись від своїх цілей. Посередники (Німеччина і Франція) доклали значних зусиль, аби припинити кровопролиття, але їхня обережність щодо кремлівського режиму дозволила останньому гратися у «миротворця». ОБСЄ забезпечила необхідну присутність і моніторинг, однак була безсила нав'язати виконання домовленостей. США та інші союзники, хоча й не сиділи за столом переговорів, фактично стояли за «плечима» України і гарантували, що питання не буде віддане в забуття – що врешті підготувало ґрунт для глобальної підтримки України, коли дипломатія провалилася. Ефективність Мінського

формату залишається предметом дискусій, але підсумковий результат є очевидним: він не зупинив російську агресію. Війна, яку Мінськ мав завершити, вибухнула з новою силою у 2022 році. Це означає, що ані домовленості як такі, ані зусилля їхніх гарантій не усунули головної загрози – агресивних намірів РФ. Угоди виявилися радше тимчасовою передишкою, ніж дороговказом до міцного миру. Вони були «мертвими по своїй суті», оскільки суперечили базовим інтересам і волі України, і, як показав час, не відповідали справжнім намірам Росії. Відкрита збройна агресія Москви поставила крапку на можливості дипломатичного завершення війни на умовах Мінська.

Водночас, не можна вважати Мінські домовленості абсолютно даремними. Вони дали Україні та її партнерам час і можливість підготуватися до нового етапу протистояння, підтвердили на міжнародній арені суверенні права України, створили основу для режиму санкцій проти агресора. Для всієї Європи перемир'я 2015 року стало перепочинком, а для деяких політиків – шансом усвідомити небезпеку умиротворення агресора. Найголовніший висновок, що випливає з аналізу Мінського процесу: агресію неможливо зупинити напівзаходами і компромісами ціною суверенітету жертви. Потрібні або дієвіші механізми примусу агресора до миру, або суттєве посилення позицій сторони, яка захищається. У випадку України спрацював другий фактор – зміцнення власної оборони за підтримки союзників.

Багато дослідників дотримуються думки, що Мінські угоди, принаймні на початковому етапі, допомогли зупинити широкомасштабні бойові дії та запобігти подальшому просуванню російських військових та підтримуваних ними формувань. Вони створили певний каркас для переговорного процесу, хоча й дуже крихкий [5;17]. Угоди стали основою для переговорів "нормандського формату" (Україна, Росія, Франція, Німеччина) та основою для підтримки міжнародних санкцій проти РФ. Багато західних країн пов'язували зняття санкцій з повним виконанням Мінських угод Росією. Це створювало певний тиск на Москву. А з іншого боку, критики, до яких можна віднести Рябошапку та Стародубцева, стверджують, що фактично призвели до

«замороження» конфлікту на Донбасі, створивши «сіру зону» та дозволивши Росії закріпити свою військову та політичну присутність на окупованих територіях. Це дало РФ час для підготовки до подальшої агресії [35]. Російська Федерація постійно використовувала Мінські угоди для тиску на Україну, вимагаючи виконання політичних частин (особливий статус, вибори) без збереження безпекових позицій. Це створювало внутрішньополітичну напругу в Україні та ускладнювало її євроатлантичну інтеграцію. Деякі українські експерти, наприклад, Кудрявцев, називають Мінські угоди «пасткою» для України [13]. Найбільшим недоліком Мінських угод більшість експертів називали відсутність механізму примусу до їх виконання, особливо з боку Росії, а також те, що посередники (Франція, Німеччина) мали обмежені важелі впливу. Не дивлячись на численні переговори та спроби імплементації, Мінські угоди так і не були повністю виконані жодною зі сторін. Весь період спостерігалися постійні обстріли та бойові зіткнення на лінії розмежування. Росія категорично відмовлялася визнавати свою військову присутність на Донбасі, стверджуючи, що це внутрішній конфлікт. В свою чергу, Україна відмовилася від односторонніх поступок. Україна відмовлялася від проведення виборів на окупованих територіях без повного відновлення контролю над кордоном та виведення всіх іноземних формувань.

Висновки до розділу 2

Мінські угоди, підписані в 2014 та 2015 роках, були спробою врегулювати збройний конфлікт на сході України, що розпочався після анексії Криму Російською Федерацією та підтримати нею сепаратистські рухи на Донбасі. Ці угоди стали предметом інтенсивних дискусій та оголошень, останнє їхнє виконання було вкрай складним, а трактування їхнього положення значно відрізнялося між Україною, Росією та західними посередниками. Роль Мінських угод у стримуванні агресії РФ залишається єдиною з ключових тем для дослідження, особливо з огляду на повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року.

РОЗДІЛ III. МІНСЬКИЙ ПРОЦЕС В НАРАТИВАХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ТА ДИПЛОМАТІВ І В МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

3.1. Аналіз Мінського процесу в наративах українських політиків та дипломатів

Розпочнемо аналіз з того, що для президента Порошенка Мінські домовленості стали центральним елементом його стратегії на Донбасі. В його риториці від самого початку звучав меседж про «відсутність альтернативи Мінську». Уже в березні 2015 року, невдовзі після підписання Мінськ-2, Порошенко разом із канцлером Німеччини Ангелою Меркель наголосили, що іншого шляху мирного врегулювання не існує. Цю тезу він повторював і пізніше. Зокрема, у січні 2016 р., після зустрічі з віце-президентом США Джо Байденом у Давосі, Порошенко заявив: «Ми дійшли висновку, що альтернативи Мінському процесу немає. Ми користуємося повною підтримкою США у реалізації Мінська». Така позиція пояснювалася потребою зберегти єдність західних союзників і режим санкцій проти Росії якщо Україна демонструє відданість Мінським угодам, то й Захід має підстави тиснути на Москву за їх невиконання.

Поряд із тезою про «безальтернативність», Порошенко підкреслював, що Україна виконує свої зобов'язання за домовленостями, і звинувачував у зриві процесу саме Росію та підтримуваних нею бойовиків. Виступаючи на міжнародних форумах (ООН, Мюнхенська конференція, саміти), він неодноразово наводив факти порушень перемир'я з боку російських сил, вимагав розширення мандату ОБСЄ та введення миротворців, тобто демонстрував конструктивність Києва і «деструктивну позицію Москви». До прикладу, в інтерв'ю RFE/RL наприкінці 2019 р. Порошенко зазначив, що «Мінські угоди були виправдані і частково виконали свою мету... Чому не принесли повного успіху? Через абсолютно деструктивну позицію Росії, яка блокувала виконання безпекових пунктів». Він наголосив, що Кремль з самого

початку прагнув зірвати український суверенітет через вимогу особливого статусу Донбасу, і саме це заблокувало прогрес.

Водночас із критикою на адресу Росії Порошенко постійно доводив українському суспільству, що Мінськ – це вимушений крок, який приніс Україні важливі тактичні вигоди. У його наративі Мінські домовленості подаються як «дипломатична перемога в оборонній війні». У 13 грудня 2019 р. в інтерв'ю радіо «Свобода» Порошенко відкрито визнав, що Мінськ дав час Україні зміцнити армію та зупинити реалізацію проекту «Новоросія» – тобто розчленування України Росією. «Мета документів була зупинити російську агресію, зупинити наступ регулярних російських військ – і це завдання було виконане. З самого початку йшлося про виграш часу для нарощення нашої обороноздатності... і цього ми досягли», – зазначив він. Порошенко підкреслював, що завдяки Мінську вдалося сформувати широку міжнародну коаліцію на підтримку України і запровадити санкції проти РФ, прив'язавши їх до виконання домовленостей. Тобто його наратив щодо ефективності Мінська двошаровий на зовнішню аудиторію – акцент на необхідності реалізувати угоди для миру, на внутрішню – пояснення, що угоди були вимушеним компромісом, який приніс користь Україні (виграв час, зберіг державність). Цікаво, що у 2022 році, після початку нового етапу війни, Порошенко ще відвертіше заявив в західних медіа, що Мінські домовленості «ніколи б не були виконані Росією, їхнє завдання було виграти час для України». Цю фразу російська пропаганда використала як доказ нібито нещирості Києва, проте в українському дискурсі вона лише підтвердила давню тезу, що «Мінськ» був для України операцією стримування агресора, а не поступкою йому.

На відміну від Порошенка, що займав пост вже під час активної фази війни, Зеленський прийшов до влади у 2019 році на хвилі запиту суспільства на мир. У передвиборчій риториці Зеленського Мінський процес розглядався радше як застійний і потребує «перезавантаження». Він обіцяв «домогтися припинення вогню» і повернення полонених, натякаючи на готовність до прямих переговорів та «нових підходів», але без здачі національних інтересів. У

перші місяці президентства Зеленський справді активізував переговори домовився про обмін полоненими з Росією у форматі 35 на 35 (вересень 2019 р.), відновив зустрічі нормандської четвірки (саміт у Парижі, грудень 2019 р.) і навіть погодився на так звану формулу Штайнмаєра – механізм застосування особливого статусу Донбасу після виборів, верифікованих ОБСЄ. Цей крок викликав критику опонентів, які вийшли на акції «Ні капітуляції!», побоюючись поступок Кремлю. Зеленський змушений був публічно заспокоювати суспільство, пояснюючи свою позицію щодо Мінська. У жовтні 2019 року він записав спеціальне відеозвернення, де детально роз'яснив, що означає формула Штайнмаєра і чому вона не є капітуляцією. Зеленський підкреслив кілька принципових моментів «Донбас – це Україна», отже ніякої відмови від територій не буде; жодних виборів «під дулами кулеметів» – спершу повне припинення вогню, виведення іноземних військ і відновлення контролю над кордоном, допуск українських партій, ЗМІ, спостерігачів, участь переселенців, і лише потім можливі вибори; жодних «червоних ліній» не буде перейдено – тобто особливий статус не означає федералізації чи втрати суверенітету. «Ніякої капітуляції. Ніякої здачі національних інтересів. Ніяких кулуарних домовленостей за спиною народу України. Єдиний результат, на який ми працюємо, – це повернення наших людей і наших територій, та встановлення миру», – заявив Зеленський. Він закликав громадян не вестись на провокації і запевнив «Повірте, я ніколи не здам Україну!». Ця промова фактично сформулювала наратив Зеленського щодо Мінського процесу: мирний компроміс можливий, але не ціною суверенітету. На міжнародній арені Зеленський теж дотримувався офіційної лінії наступності він підтверджував прихильність України до Мінських угод, проте наполягав на першочерговості їх безпекових пунктів. З часом, однак, риторика Зеленського зазнала еволюції, зумовленої реаліями. Росія не йшла назустріч, перемир'я постійно зривалося (навіть «режим тиші» 2020 року був відносним), а вимоги Кремля тільки зростали. У 2021 році на тлі стягування російських військ до кордонів Зеленський і його команда заговорили про необхідність «уточнення» Мінських

угод. Зокрема, глава Офісу президента Андрій Єрмак в інтерв'ю визнавав, що Мінський процес забуксував і слід шукати нові формати із залученням США чи Британії. Сам Зеленський у грудні 2021 заявив, що «Мінськ» слід переглянути, адже за сім років обставини змінилися. Він посилався і на позицію українського суспільства за даними опитування. 54% громадян України в кінці 2021 р. підтримували ідею перегляду Мінських домовленостей та укладення нової угоди (для порівняння, у 2017 р. таких було лише 29%). Цей суспільний сигнал підкріплював зміну наративу влади: якщо раніше «нема альтернативи Мінську», то тепер – «Україна має достатньо підстав вимагати змін або нової домовленості». Дійсно, як вказувала аналітична публікація Укрінформу, угоди сім років тому могли б бути виконані, але зараз – інша Україна, інша Росія і інший світ; виконувати «Мінськ» у старому вигляді недоцільно. Кульмінацією цієї зміни став початок 2022 року. На міжнародних переговорах (насамперед з Францією та Німеччиною) Зеленський вже прямо ставив питання про нереалістичність окремих положень Мінська. У лютому 2022, за кілька днів до вторгнення, в інтерв'ю західним ЗМІ Зеленський відверто сказав «Документ складений так, щоб заморозити конфлікт. Мінські угоди неможливо виконати, не втративши частину територій України. Повністю дотриматися їх було неможливо так, щоб задовольнити обидві сторони». Цю фразу вирвали з контексту прокремлівські медіа, заявляючи, що Зеленський не планував виконувати Мінськ. Хоча насправді він наголосив, що саме Росія систематично порушувала угоди і розпалювала конфлікт, роблячи виконання їх умов нереальним. Після початку повномасштабної війни Зеленський зовсім констатував «смерть» Мінських домовленостей. 21 лютого 2022 р., коли путін визнав «ДНР»/«ЛНР», український президент заявив, що Росія в односторонньому порядку вийшла з Мінського процесу, «легітимізувавши» свої окупаційні адміністрації. Відтоді наратив офіційного Києва став однозначним: Мінські угоди виконали свою історичну роль, але були зруйновані Росією і більше не є актуальними.

Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба та інші дипломати практично дослівно підтримували президентську риторику, одночасно доносили цю думку міжнародній спільноті. Кулеба в лютому 2022 р. наголосив, що «Мінські домовленості не можуть бути виконані на російських умовах», пояснивши, що Москва трактує їх як зобов'язання України надати Донбасу фактичне право вето на рішення держави – і це неприйнятно. Українське МЗС систематично спростовувало російські звинувачення в нібито невиконанні Україною Мінська, наводячи контраргументи. Апелювали до того, що Росія не виконала навіть пункту про перемир'я та виведення військ, тому говорити про політичні поступки з боку України передчасно. Постпред України при ООН Сергій Кислиця у 2022 р. на засіданнях Радбезу ООН неодноразово зазначав, що «Київ не порушував Мінських угод – їх вбила Росія». Павло Клімкін, підбиваючи підсумки перемовин за свою каденцію на посаді міністра іноземних справ, ще у 2018 р. писав, що Мінський процес – це «гра нервів і витривалості», де Україна має зберегти підтримку партнерів і не дати Росії нав'язати свій сценарій.

Загалом публічні наративи українських політиків щодо Мінська пройшли шлях від поміркованого оптимізму до тверезого визнання провалу переговорів. У 2014 році підписання першого перемир'я зустріли з надією, що «війна закінчиться до зими». Після підписання Мінськ-2 у 2015 році суспільству транслювали стриманий оптимізм «домовилися про важке, але мир можливий». Порошенко говорив про «промінь надії», хоч і обумовлював це необхідністю тиснути на Росію. У наступні роки, коли стало очевидно, що політичний блок Мінська забуксував, тон українських заяв став більш критичним щодо РФ, але все ще зберігався дипломатичний такт – аби не виглядати винними у зриві домовленостей. Зеленський у 2019 намагався «оживити» Мінськ, відповідно його наратив був більше про «мир і пошук компромісу без зради», але згодом, з огляду на поведінку РФ, і він перейшов до риторики «Мінськ не працює через Росію, нам потрібні нові рішення». До кінця 2021 р. українські лідери відкрито казали про вичерпаність старих форматів. Ці зміни детальніше розглянемо далі.

Наративи українських політиків та дипломатів стосовно Мінських угод зазнавали поступових змін під впливом як зовнішньополітичних обставин, так і внутрішньополітичних факторів. Простежимо цю еволюцію хронологічно, виділяючи ключові етапи.

- 2014 – початок 2015 рр. Обережна надія на мир через компроміс. Після підписання Мінську-1 (вересень 2014 р.) українська влада подавала це як вимушене, але позитивне рішення. Порошенко у вересні 2014 назвав протокол «планом Путіна», але який вдалося зробити прийнятним для України, зберігши територіальну цілісність (адже підписаний документ не порушував питання суверенітету над Донбасом). Заяви того періоду наголошували на готовності України до миру і поступок (закон про особливий статус, амністія), якщо Росія виконає свою частину (виведе війська, припинить вогонь). Одночасно вже тоді лунали перестороги: прем'єр Яценюк називав путінський «мирний план» «планом порятунку терористів», підкреслюючи недовіру до намірів Кремля. Але загалом тон офіційної риторики був стримано-оптимістичний: «домовилися про припинення вогню – треба дати шанс». Після провалу Мінську-1 і особливо після кривавих боїв за Дебальцеве (січень–лютий 2015 р.) суспільні очікування миру змінилися розчаруванням. Це спонукало до нового раунду переговорів. Мінськ-2 в лютому 2015 р. зустріли з полегшенням. Порошенко тоді заявив, що вдалося домовитися про головне – припинення вогню і план політичного врегулювання, «що дає надію, хоча шлях буде нелегким». В цей момент риторика влади знов балансувала між надією (принаймні «гаряча фаза» війни має стихнути) і усвідомленням складності виконання (не випадково підсумковий документ навіть не підписували лідери особисто, що викликало сумніви у його зобов'язуючій силі).

- Кінець 2015–2016 рр. Вимога виконання безпекових умов, звинувачення Росії. Коли минуло кілька місяців, а більшість пунктів Мінськ-2 залишились на папері, українська влада перейшла до жорсткішої риторики. Президент Порошенко з трибуни ООН восени 2015 прямо заявив «Росія грубо порушує Мінські домовленості, продовжуючи постачати зброю і військ на

Донбас». Київ відмовився йти на політичні кроки (як-то проведення виборів в ОРДЛО), доки триває війна. Це озвучувалося як принцип «спершу безпека». У 2016 р. Порошенко та дипломати постійно повторювали «ключ від мирного врегулювання – в Москві». Водночас, українська сторона не відмовлялася від Мінська – навпаки, стверджувала, що повністю дотримується своїх зобов'язань. Така двоїста риторика – з одного боку, підтвердження вірності Мінську, з іншого – акцент на невиконанні його Росією – стала характерною на кілька наступних років. Внутрішньо політично це був складний час: влітку 2015 р. при спробі голосувати зміни до Конституції щодо децентралізації (з особливим статусом) під Радою сталися протести і навіть загинули люди від провокацій. Опозиційні до Порошенка сили (Тимошенко, радикали, «Самопоміч») вимагали відмовитися від виконання «політичної частини Мінська», доки Росія не забере війська. Влада фактично прислухалася: зміни до Конституції були заморожені. Тому наратив офіційного Києва трансформувався: з'явилося слово «послідовність» – мовляв, політичні кроки можливі тільки після реалізації пунктів 1–3 (перемир'я, відвід, допуск ОБСЄ) з боку Росії. У підсумку 2016 рік пройшов під гаслом «Мінськ буксує з вини Росії, але іншого майданчика немає».

- 2017–2018 рр. Спроби «реанімувати» Мінськ та паралельні ініціативи. Тривала відсутність прогресу призводила до того, що і Захід, і Україна шукали альтернативні ідеї. У 2017 р. на рівні США з'явився спецпредставник Волкер, який разом із Сурковим обговорював опцію введення миротворців ООН – це теж відбилося у наративах: Порошенко в ООН презентував ідею «блакитних шоломів» як спосіб виконання Мінська. Росія це відкинула. Внутрішньо Україна взяла курс на законодавче закріплення факту агресії: у січні 2018 р. Верховна Рада ухвалила закон про реінтеграцію Донбасу, де РФ визнається агресором, а Мінські домовленості згадуються як основа для розгортання миротворчої місії. Риторика Порошенка у 2018 р. була жорсткіша, особливо після інциденту в Керченській протоці (листопад 2018 р.) він навіть вводив військовий стан і казав, що «потрібен оновлений формат переговорів». Але офіційно Україна не виходила з Мінська. На той момент у суспільстві

значно виросло переконання, що Мінські домовленості себе вичерпали – це засвідчили опитування (лише третина вірила в їх ефективність). Проте, щоб зберегти солідарність з Європою, Порошенко аж до завершення каденції повторював мантру «немає альтернативи Мінську, він – дорожня карта миру». В інтерв'ю 2019 р. він знову це підтвердив, хоча й додав, що через вину РФ угоди не працюють як слід. Цей період можна охарактеризувати як «риторична інерція» – українська влада публічно продовжувала підтримувати Мінський процес, хоча реальних зрушень не було і віри в його успіх ставало дедалі менше.

- 2019 р. Зміна влади і перезавантаження очікувань. Із приходом Зеленського в травні 2019 р. багато що змінилося в тональності. Новий президент на старті висловлювався про Мінськ обережно-позитивно: мовляв, «будемо домагатися виконання всіх пунктів, щоб настільки бажаний мир настав». Зеленський навіть уникав публічно критикувати попередників за Мінські угоди – навпаки, підкреслював спадкоємність зобов'язань держави. Відмінність полягала більше у стилі: Зеленський робив акцент на гуманітарних аспектах (обміни полонених, розведення військ у «пілотних» точках, відкриття КПВВ), намагаючись показати швидкі результати. Показовим був його брифінг після Паризького саміту (грудень 2019 р.). Зеленський казав, що задоволений домовленістю про обмін полоненими, але не задоволений тим, що питання кордону відкладене. Загалом 2019-й рік можна описати як «помірний оптимізм Зеленського»: він сподівався своєю особистою залученістю зрушити те, що не вдавалося раніше. Тому наратив був: «Надамо Мінську шанс, мир потрібен. Але жодної капітуляції!» Останнє було особливо важливим, адже саме підозри в капітулянтстві Зеленський намагався розвінчувати перед суспільством. Формула Штайнмаєра, яка викликала скандал, була представлена Зеленським як чисто технічна деталь, що «визначає лише коли набуде чинності закон про особливий статус – після вільних виборів», а не як поступка ворогу.

- 2020–2021 рр. Зростання розчарування і жорсткості позиції. Після короткого періоду відносного затишшя (певне зниження обстрілів у кінці 2019 – на початку 2020 років, успішні обміни), влітку 2020 р. вдалося домовитися про

«режим тиші» – майже повне перемир'я. Це подавалося владою як великий успіх Мінського процесу. Зеленський казав, що «маємо найдовше перемир'я за всі роки». Однак уже восени обстріли відновилися, а політичні переговори зайшли в глухий кут. Росія відмовлялася обговорювати дорожню карту, наполягала на прямих переговорах Києва з «ДНР/ЛНР», що Україна категорично відкидала. У риторичці українських дипломатів знову з'явилися нотки досади: мовляв, Москва блокує все, вимагаючи від нас неможливого. З початку 2021 р., коли Росія почала відкрито погрожувати і стягати війська (криза квітня 2021 р.), Зеленський по суті остаточно втратив віру в Мінськ. У зверненнях він став більше говорити про вступ до НАТО, про потребу нових форматів безпеки для України – непрямо натякаючи, що Мінський формат не дає результату. Тоді ж у дипломатичних колах України поширилась ідея модернізації Мінська, і це просочилося в ЗМІ. Наприклад, в грудні 2021 р. радник ОПУ Михайло Подоляк сказав: «Мінські угоди в нинішньому вигляді виконати неможливо – потрібні нові змістовні домовленості». Сам Зеленський, як згадано вище, у кінці 2021 р. заявив про наявність підстав ініціювати перегляд Мінська. Це був якісно новий момент: уперше українська верхівка офіційно заговорила про зміну угод. Причини – явне небажання суспільства виконувати їх на російських умовах (що підтверджували опитування) та очевидна підготовка Росії до ескалації, якій треба було завадити активною позицією. Отже, на рубежі 2021/22 рр. наратив влади став наступальним: «Мінськ у нинішній формі застарів, вини України в цьому нема, винна Росія, яка не виконала нічого і хоче змусити нас до капітуляції». Цей меседж підтримували всі гілки влади, готуючи громадську думку до ймовірного зриву домовленостей.

- 2022 р. Кінець Мінського процесу. Після 24 лютого 2022 р., коли Росія почала повномасштабну війну, Мінські домовленості фактично перестали існувати. Українські політики одноголосно заявили про це. Зеленський 22 лютого у зверненні сказав: «Визнанням псевдореспублік Москва вийшла з Мінських угод в односторонньому порядку». Голова парламенту Руслан Стефанчук заявив, що Україна більше не зв'язана рамками Мінська, оскільки «їх

спалили російські танки». Навіть більш помірковані діячі, як экс-президент Кучма, відмітили, що «історія Мінських угод завершена, і вона показала, що домовленості без механізмів примусу агресора – фікція». Ці висновки стали частиною нового консенсусу в Україні. Таким чином, еволюція наративів дійшла до логічної кінцевої точки: те, про що раніше говорили обережно, тепер озвучували прямо – Мінський процес провалився і винна в цьому Росія.

Варто відзначити, що поряд з офіційною риторикою, в українському суспільстві весь цей час існували альтернативні наративи. Частина експертів і громадських активістів ледь не з самого початку називали Мінські угоди «замінованими» і приреченими. З іншого боку, громадяни, що мали родичів на окупованих територіях або прагнули будь-якою ціною миру, іноді схилилися до думки «потрібно просто припинити стріляти і домовитися на умовах Росії». Цей погляд був менш популярним, але присутнім. Загалом, опитування групи «Рейтинг» у листопаді 2021 р. показало, що 55% українців підтримують варіант дипломатичних переговорів з Росією, але лише 14% готові на будь-які компроміси. Це свідчить про те, що суспільство поділяло державний наратив миру – але не за рахунок національних інтересів. Отже, українські політики у своїй риторичі мусили враховувати ці настрої й балансувати між прагненням миру і захистом суверенітету.

Загальний висновок: за 2014–2022 рр. наратив української сторони щодо Мінських домовленостей пройшов шлях від вимушеного компромісу, який не має альтернативи, до твердження про його невідповідність реаліям і потребу нового підходу. Така трансформація значною мірою узгоджується з оцінками незалежних експертів та науковців.

Питання ефективності Мінських домовленостей та їхнього впливу на конфлікт стали предметом численних досліджень і коментарів як в Україні, так і за кордоном. Експертні оцінки в цілому доволі критичні й часто пояснюють ті самі проблеми, які озвучували українські політики, але з аналітичної точки зору. Розглянемо основні тези академічної літератури та аналітичних центрів щодо Мінського процесу. По-перше, багато дослідників відзначають внутрішню

слабкість і недосконалість Мінських угод. Зокрема, у статті Carnegie Endowment за 2025 р. підкреслено, що Мінські домовленості не містили механізмів забезпечення виконання – тобто, не було інструментів змусити сторони дотримуватися перемир'я. Переговори велися під військовим тиском Росії, тож текст був виписаний поспіхом і умисно неоднозначно у ключових політичних пунктах. Це потім дозволило кожній стороні трактувати їх по-своєму. Наприклад, порядок виконання умов (спочатку вибори чи спочатку контроль над кордоном) був виписаний так, що Україна і РФ читали його протилежно. В результаті «домовленості залишалися невиконаними протягом наступних років, викликаючи розчарування їхніх західних авторів». Дослідники К. Атланд та ін. прямо називають Мінськ-1 і Мінськ-2 дипломатичним провалом, що лише відтермінував масштабну фазу війни до 2022 р., але не зупинив її. Аналітики американського Інституту вивчення війни (ISW) у 2022 р. писали, що Мінськ-2 фактично заклав основу для нового вторгнення, оскільки заморозив конфлікт без його вирішення. Ця думка перегукується з фразою В. Зеленського про «замороження російського вторгнення» через Мінськ та оцінками українських експертів, які порівнювали Мінські домовленості з «Дейтонською угодою» для Боснії – мовляв, конфлікт консервується, але проблеми лише накопичуються.

По-друге, експерти сходяться в тому, що сторони конфлікту мали несумісні цілі, а тому компроміс в рамках Мінська був майже неможливий. Україна прагнула відновити територіальну цілісність і позбутися російської військової загрози, тоді як Росія – використати Донбас для контролю України і зірвати її євроатлантичні прагнення. Аналітичний центр Chatham House ще у 2019 р. зазначав, що Москва розглядала Мінські угоди як інструмент «вбудувати» контрольовані території в склад України, але на своїх умовах, щоб заблокувати курс України до НАТО/ЄС. Це підтверджується вимогами російських представників, які неофіційно лунали під час переговорів: конституційно закріпити позаблоковий статус України, надати «Л/ДНР» право вето на рішення Києва тощо – тобто фактично перетворити Україну на

федерацію під російським впливом. Зрозуміло, що для жодного українського уряду подібне не було прийнятним.

По-третє, низка аналітиків позитивно оцінюють хіба що тимчасовий ефект Мінських угод – зменшення масштабів бойових дій у 2015–2021 роках. Наприклад, німецький політолог В. Треттнер писав, що Мінськ-2 дав змогу уникнути великих битв і значно скоротив щоденні втрати, хоча й не привів до стійкого миру. Українські експерти теж відзначали цей аспект, наприклад С. Підшибякін говорить, що в українському публічному дискурсі Мінські угоди оцінювалися як «тактична пауза», яка була необхідна Україні, але так і не переросла в стратегічне вирішення конфлікту[26]. Порошенко, як наведено вище, стверджує, що це була «вимушена пауза, яка своєї мети досягла – дала час Україні» [29]. Власне, експертне середовище трактує це як підтвердження: формат Мінська розглядався усіма залученими не стільки як план справжнього примирення, скільки як спосіб відтермінувати велике зіткнення. Тому нині панує думка, що якби навіть 2022 року повномасштабної війни не сталося, Мінський процес все одно б залишався джерелом нестабільності.

По-четверте, експерти аналізують сприйняття Мінських угод в Україні та за кордоном. Цікаво, що в оцінках західних авторів (наприклад, дослідників з ECFR, CEPA) наголошується, що Україна постійно перебувала під ризиком західного тиску виконати політичні умови Мінська навіть без повного дотримання режиму тиші з боку РФ. Тобто Берлін і Париж часом схиляли Київ до поступок, сподіваючись умиротворити конфлікт. Однак українське суспільство було проти – і це стримувало політиків [54]. У роботі С. Підшибякіна і Ю. Полтавця наголошувалося, що в українському суспільно-політичному дискурсі закріпилися дві протилежні оцінки – «Мінськ як вимушений порятунок» і «Мінськ як нав'язана капітуляція». Першу просувала офіційна влада (особливо 2014–2017 рр.), другу – націоналістична опозиція. Цей дуалізм вплинув на політичний процес: влада не могла реалізувати спірні положення через ризик внутрішньої дестабілізації. Водночас, експертні

опитування свідчили більшість українських фахівців схилялися, що Мінські угоди носили «вимушено тактичний характер» і не дадуть довготривалого врегулювання. Тобто критичний погляд превалував [26].

На міжнародному рівні також було розуміння обмеженості Мінська. Приміром, американський дипломат Стівен Пайфер у 2022 р. писав, що «помилка Мінська – в сподіванні, що Путін захоче миру. Насправді ж він використав угоди для затягування часу». Подібно висловлювався й экс-міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт: «Мінськ був мертвий задовго до 2022 р., але його труп тягнули, бо не було кращого». Таким чином, консенсус експертної спільноти можна сформулювати так: Мінський процес був слабким компромісом, який заморозив конфлікт, але не вирішив його; головною перешкодою стала позиція Росії, яка прагнула контролю над Україною, тоді як українське суспільство не могло прийняти умов, що підривали б суверенітет. Цей висновок багато в чому співзвучний тій точці зору, до якої прийшли самі українські політики на 2022 рік. У підсумку можна сказати, що експерти в основному підтверджують раціональність еволюції українських наративів. Якщо спочатку деякі оглядачі критикували Київ за невиконання політичних зобов'язань (мовляв, «Україна теж гальмує Мінськ»), то зрештою більшість зрозуміла причини, а саме те, що угоди були хибно сконструйовані і невиконувані без шкоди для суверенітету України.

Далі розглянемо детальніше, як наративи українських політиків співвідносяться з цими експертними висновками. Спочатку окреслимо спільні риси та точки дотику :

- І українські лідери, і незалежні експерти сходяться на думці про головну причину провалу Мінського процесу – небажання Росії виконувати свої зобов'язання та її агресивні цілі. У заявах Порошенка, Зеленського, Кулеби постійно звучало : «Росія не дотримується перемир'я, озброює бойовиків, вимагає політичних поступок, не виконуючи безпекові умови». Аналогічно аналітики зазначають, що Москва використовувала Мінські угоди для тиску на Україну, а не для миру. Це повний консенсус. Жоден серйозний дослідник не

покладає основної провину на Україну, ба більше – європейські партнери в ООН підтверджували, що «Україна виконала все можливе, тоді як Росія – ні». Українські політики від самого початку наголошували саме на російській відповідальності, і це підтримується доказовою базою (звітами ОБСЄ, фактами присутності російських військ тощо).

- Порошенко у 2019 р. прямо сказав, що Мінськ був «вимушеним кроком заради виграшу часу». Екс-канцлер Меркель та президент Олланд також називали Мінськ спробою «дати паузу». Експертні аналізи підтверджують: у 2014 році Україна була слабкою, ризикувала зазнати поразки, тому пішла на болючі компроміси. Отже, і політики, і аналітики сходяться, що інший вибір тоді був відсутній – альтернативою Мінську була б масштабніша війна 2014–15 років. Цей момент є ключовим виправданням Мінських угод, і він спільний для обох дискурсів.

- Українські дипломати не раз вказували, що деякі пункти Мінська виписані невдало. Наприклад, Кулеба у лютому 2022 р. сказав: «Мінські домовленості не можуть бути реалізовані так, щоб не нашкодити Україні», маючи на увазі саме послідовність «вибори – кордон». Експерти ж технічно пояснюють цю недосконалість відсутність механізмів імплементації, неоднозначність формулювань про особливий статус тощо. І ті, й інші, по суті, говорять про одне: Мінські угоди були компромісом під тиском, тому в них заклали «міну уповільненої дії». Наратив Зеленського про неможливість їх повноцінного виконання без втрат території – це політична оцінка того самого факту, який експерти формулюють як «неуспішність дипломатії через надто розбіжні інтереси сторін».

- І українська влада, і експертне середовище погоджуються, що неприйнятним результатом були б ті умови, які підірвали б суверенітет України (наприклад, федералізація чи право вето Донбасу). Це в риториці політиків фігурувало як «червоні лінії», «ніяких особливих статусів з правом вето», а в аналітичних працях – як головна мета Кремля, якої не можна було допустити. Спільність тут в тому, що обидві сторони визнавали Мінськ був полем бою за

суверенітет України. Політики у риторичі виправдовували невиконання частини пунктів саме захистом національних інтересів – і експерти це верифікують як обґрунтовану позицію.

- Вплив Мінська на перебіг війни. Тут теж спостерігається консенсус Мінський процес дав перепочинок, але не мир. Українські воєначальники та політики (той же Турчинов чи Муженко) у мемуарах писали, що без Мінська ЗСУ могли втратити ще більше людей у 2014–15 рр. Експерти це підтверджують: статистично після лютого 2015 р. втрати зменшилися в рази, конфлікт перейшов у позиційну фазу. Але і ті, й інші зазначають: війна не закінчилась, Росія просто готувалася до нового удару.

Здійснимо аналіз розбіжностей у поглядах українських політиків з експертними висновками.

- Тональність і публічне подання. Політики зобов'язані були часто говорити дипломатичною мовою та вселяти надію. Тому їхні заяви 2015–2018 рр. інколи звучали оптимістичніше, ніж реально оцінювали ситуацію експерти. Наприклад, Порошенко в 2015 казав «Маємо прогрес у виконанні Мінська» перед західною аудиторією, хоча насправді прогрес був мінімальний. Це диктувалося необхідністю зберегти підтримку Заходу. Експерти ж у той час могли відкритіше говорити про застій і провал. Тобто різниця не в змісті, а в риторичних акцентах: політики змушені були підтримувати дипломатичну фікцію «Мінськ живий», тоді як експерти раніше констатували «Мінськ мертвий». Цей розрив особливо проявився в 2019 р., коли Зеленський ще намагався «оживити» Мінськ, а багато аналітиків вже вважали його нежиттєздатним.

- Терміни визнання провалу. Більшість українських високопосадовців публічно визнали повний провал Мінська тільки після лютого 2022 р. Натомість аналітики (у тому числі українські) могли раніше написати, що «Мінський процес вичерпався» (деякі робили це ще у 2020–21 рр.). Тобто офіційний наратив дещо відставав у часі від експертного через дипломатичні причини. Наприклад, у грудні 2021 Зеленський ще говорив про можливість переговорів на

базі Мінська, а от чимало експертів вже відверто казали про його смерть. Ця розбіжність пояснюється тим, що держава до останнього не хотіла брати на себе відповідальність за зрив угод.

- Оцінка вини України. В публічних заявах українських політиків природно відкидалася будь-яка вина Києва у невиконанні домовленостей – вся відповідальність покладалась на РФ. Експерти ж дають трохи більш нюансовану оцінку: формально Україна також не виконала частину пунктів (наприклад, не ухвалила конституційні зміни щодо особливого статусу). Але при цьому більшість аналітиків виправдовують цей крок тим, що РФ не виконала базових умов. Отже, розходження лише в тому, що політики категорично заперечують невиконання з боку України (і справді, Україна виконала те, що залежало від неї з безпекової точки зору), тоді як експерти визнають: юридично ні виборів, ні особливого статусу впроваджено не було – хоча пояснюють чому. Загалом, тут різниця мінімальна.

- Роль Заходу. В політичному наративі України Захід фігурує як союзник, тиск якого допоміг зупинити Росію. Експертні роботи ж подекуди критикують і західні країни за надмірне бажання «замирити» конфлікт коштом України. Українські діячі не могли собі дозволити відкрито критикувати Берлін чи Париж, хоча іноді натяки лунали (особливо від Зеленського після 2021 р., коли він кликав Захід до активнішої позиції). Експерти ж прямо пишуть, що позиція Німеччини/Франції була занадто м'якою до Кремля, і Мінськ тому теж буксував. Це аспект, де політичний і експертний наративи розходяться. Українська влада завжди дякувала посередникам, а деякі українські експерти критикували посередництво як недостатньо ефективне.

У підсумку, можна сказати, що наративи українських політиків і дипломатів говорять про те, що роль Мінського процесу не була чимось абстрактним, оскільки він мав реальний політичний ефект. Мінський процес допоміг Україні:

- зберегти міжнародну підтримку і санкції проти РФ;

- уникнути внутрішнього розколу між «партією миру» і «партією війни», сформувавши відносно консенсусний підхід (мир через силу, а не через здачу);
- виграти час для зміцнення оборони, не втративши при цьому легітимність в очах Заходу або власного народу;
- підготувати громадську думку до неминучості тривалого протистояння з Росією, що у 2022 р. проявилось в масовій готовності дати відсіч агресії.

Звісно, не все було бездоганно і не всі наративи сприймалися однозначно (наприклад, були різночитання формули Штайнмаєра чи дискусії про доцільність продовження переговорів). Але загалом українські політики виявилися достатньо вмілими комунікаторами: вони зуміли пояснити складні дипломатичні комбінації зрозумілою мовою своїм громадянам і заручитися їх підтримкою у критичні моменти.

Академічні та експертні джерела, які досліджують Мінський процес, загалом підтверджують українську офіційну позицію. Хоча Мінські угоди мали серйозні конструктивні вади та не забезпечили сталого миру через несумісність інтересів сторін і відсутність дієвих механізмів примусу. Експерти наголошують, що Росія використовувала Мінськ як інструмент тиску (намагання «вбудувати» Донбас у Україну на своїх умовах), тоді як Україна – як інструмент виграти час і заручитися підтримкою Заходу. Відмінностей між експертними оцінками та наративами політиків небагато: радше, в тоні і часових рамках (політики довше дотримувалися дипломатичної риторики, тоді як аналітики раніше говорили про провал процесу). Загалом, наприкінці періоду (2021–2022 рр.) і ті, й інші зійшлися на думці, що Мінський процес себе вичерпав і не досяг головної мети – справедливого миру.

Порівняння наративів українських діячів із експертними аналізами показує високий ступінь взаємопідтримки. Українська дипломатія і керівництво у своїх тезах фактично спиралися на логіку, розвинуту в незалежних дослідженнях: пріоритет безпеки, неприйнятність «федералізації», вина Росії як

агресора. Різниця лише у риторичних акцентах. Політики часто змушені були вдаватися до більш оптимістичних нот (аби зберігати довіру та надію), тоді як експерти від початку прямо вказували на ризики провалу. Проте критичні експертні зауваги (про хибну послідовність кроків, про російську тактику затягування) згодом проникли і в промови українських посадовців. Наприклад, твердження Зеленського у 2022 р. про те, що «домовленості складені так, щоб заморозити конфлікт, і не могли задовольнити обидві сторони», по суті повторює оцінку аналітиків про «неефективність Мінська через фундаментальні розбіжності інтересів». Отже, наративи українських політиків з часом зблизилися з незалежними експертними висновками.

Внутрішньополітичний та зовнішньополітичний вплив цих наративів був значним. Усередині країни риторика про Мінськ впливала на законотворчість (ухвалення чи блокування певних рішень щодо особливого статусу, амністії тощо), а також на громадську думку. Влада, маневруючи в комунікації, зберегла відносну єдність суспільства: не допустила ані «примиренства» на російських умовах, ані небезпечного розколу між прихильниками миру і війни. Натомість сформувався консенсус «Мир потрібен, але не ціною суверенітету». Цей консенсус проглядається і в медіа, і в опитуваннях останніх років. На міжнародній арені українські лідери завдяки послідовному наративу змогли закріпити за Києвом образ «надійного партнера, що хоче миру, але якому протистоїть агресор». Це дозволило зберігати підтримку санкцій і зрештою отримати широку міжнародну солідарність після 24.02.2022 р., коли стало очевидно, що російська агресія – не наслідок невиконання Україною Мінська, а продовження імперських амбіцій Кремля.

Отже, в контексті аналізу наративів дипломатів і політиків Мінський процес був для української політичної думки і дипломатії складним балансуванням між прагненням миру та необхідністю захищати національні інтереси. Наративи українських політиків і дипломатів про Мінськ еволюціонували разом із розвитком ситуації – від надії на компроміс до усвідомлення його ілюзорності. Ця еволюція значною мірою відображала

об'єктивні реалії, на які вказували і незалежні дослідники: домовленості, укладені під диктатом сили, не можуть стати тривалим рішенням конфлікту. Українські діячі врешті-решт прийшли до тієї ж позиції, що й експерти: Мінські угоди були тактично корисними, але стратегічно неспроможними без зміни підходу Росії. На жаль, Росія обрала шлях ще більшої війни, що й поставило крапку в Мінському процесі.

3.2 Аналіз відображення Мінського процесу в масовій свідомості українців

Аналіз соціологічних даних нами було здійснено на базі матеріалів Центр Разумкова (2016–2022 рр.)[32].

Аналітичні звіти послідовно вказує на обмежений рівень глибокої обізнаності українського населення зі змістом Мінських угод. У лютому 2022 року значна частина українців – 21% – визнала, що абсолютно не знайома зі змістом домовленостей. Ще більша частка, 67%, повідомила про «поверхове» знайомство, і лише 12% стверджували, що «дуже добре» знають їхній зміст. Аналогічні результати були зафіксовані у грудні 2021 року, коли дві третини респондентів мали лише поверхове уявлення про угоди, кожен четвертий не знав про них нічого, і лише 11% були добре обізнані.

Незважаючи на загалом низький рівень знань, спостерігалася помітна динаміка у підвищенні базової обізнаності з часом. Відсоток українців, які зовсім не знали про Мінські угоди, зменшився з 39% у 2018 році до 21% у лютому 2022 року. Це поступове зростання обізнаності, ймовірно, пояснюється безперервним публічним дискурсом, політичними дебатами та висвітленням у ЗМІ, що підтримувало актуальність теми у національній розмові.

Цікавим парадоксом, який випливає з даних, є те, що попри те, що більшість українців володіли лише поверховими знаннями або взагалі не були знайомі з детальним змістом Мінських угод, значна їх частина (63% у лютому 2022 року) висловила тверде переконання, що ці угоди потребують перегляду. Це вказує на те, що громадська думка щодо Мінських угод формувалася не

стільки на основі глибокого розуміння їхніх пунктів чи юридичних тонкощів, скільки на ширших, більш абстрактних уявленнях, домінуючих політичних наративах та загальному відчутті невдоволення затяжним конфліктом і сприйнятою неефективністю домовленостей. Це явище свідчить, що масова свідомість була більш чутливою до результатів або сприйнятих невдач Мінського процесу (наприклад, триваючого конфлікту, відсутності відчутного прогресу або сприйнятих національних компромісів), аніж до детального розуміння його конкретних положень. Така динаміка створює сприятливий ґрунт для впливу на суспільні настрої через формування наративів та риторику з боку політичних лідерів та медіа, що є важливим аспектом для подальшого аналізу.

Спостережуване зниження повної необізнаності з 39% у 2018 році до 21% у 2022 році переконливо свідчить, що постійний публічний дискурс, широке висвітлення у ЗМІ та жваві політичні дебати відіграли значну роль у підвищенні загальної обізнаності, навіть якщо вона була лише поверховою. Це підкреслює критичну роль інформаційного середовища у формуванні масової свідомості, особливо коли прямі, глибокі знання складних геополітичних угод є обмеженими. Формулювання, прийняті медіа, та риторика, що використовується політичними лідерами (наприклад, зображення колишнім президентом Порошенком Мінська як «жахливої ночі», але необхідного зла, проти твердження чинного президента Зеленського, що він «не підписав би» їх), ймовірно, мали більш глибокий вплив на загальне суспільне ставлення, ніж фактичний юридичний текст угод. Це підкреслює силу наративу у формуванні колективних переконань.

Аналіз суспільної думки виявляє послідовну та переважну більшість українців, які висловлювали бажання переглянути Мінські угоди. У лютому 2022 року 63% респондентів вважали, що домовленості потребують переоцінки та перегляду, причому ця тенденція неухильно зростала з року в рік. Раніше, у грудні 2021 року, 54% респондентів прямо підтримали перегляд угод та

підписання нових. Цей поширений запит на зміни підкреслює глибоке невдоволення існуючою рамкою.

На противагу вимогам перегляду, лише невелика меншість українців підтримувала повне виконання Мінських угод. У лютому 2022 року лише 11% вважали, що «Мінськ» має бути виконаний повністю. Трохи більший, хоча все ще менший, сегмент виступав за повний вихід України з переговорного процесу. У лютому 2022 року 18% висловили таку думку. Аналогічно, у грудні 2021 року 21% запропонували Україні вийти з переговорів та вирішувати питання війни на Донбасі без участі міжнародних посередників, тоді як лише 12% виступали за повне виконання.

Українська громадськість переважно покладала відповідальність за зрив Мінських домовленостей на Росію. Значні 57% українців прямо звинувачували Російську Федерацію. Лише невелика частка, 10%, звинувачувала самопроголошені «ЛНР» та «ДНР», і настільки ж малий відсоток, 12%, приписував провину Україні. Ще 12% респондентів не змогли відповісти. Таке чітке покладання провини узгоджується з офіційним українським наративом зовнішньої агресії.

Послідовно високий відсоток українців, які виступають за перегляд або повний вихід з Мінських угод (63% у лютому 2022 року, 54% у грудні 2021 року), у поєднанні з незначною підтримкою їх повного виконання (близько 11-12%), однозначно демонструє глибоке суспільне неприйняття угод як життєздатного або бажаного шляху вперед. Це не просто пасивне висловлення думки, а активний і зростаючий запит на фундаментальну зміну дипломатичної стратегії. Щорічне зростання цього настрою додатково підкреслює поглиблення розчарування Мінським процесом. Ця стійка суспільна позиція є значним обмеженням для українського політичного керівництва. Вона робить повне виконання угод, особливо пунктів, що сприймаються як шкідливі для національних інтересів (наприклад, надання особливого статусу до відновлення контролю над кордоном), політично неспроможним. Крім того, це сигналізує про суспільну готовність до більш рішучих дій або до реалізації альтернативних,

більш наполегливих дипломатичних стратегій, вказуючи на зміну сприйнятого «прийнятного» діапазону варіантів політики.

Переважає більшість українців (57%), яка звинувачує Росію у зриві Мінських угод, є потужним показником. Цей суспільний консенсус сильно узгоджується з послідовним наративом українського уряду та експертними оцінками, які давно стверджували, що Росія систематично порушувала угоди та інструменталізувала їх для просування власних стратегічних цілей. Надзвичайно низькі відсотки, які приписують провину «ЛНР/ДНР» (10%) або самій Україні (12%), додатково підкреслюють, що українська громадськість переважно сприймає конфлікт як зовнішньо інспірований Росією, а не як внутрішній громадянський конфлікт. Це суспільне покладання провини є вирішальним для підтримки внутрішньої національної єдності та забезпечення міжнародної підтримки. Воно ефективно протидіє постійним спробам Росії легітимізувати свої маріонеткові утворення та представити конфлікт як внутрішню українську суперечку – наратив, який Росія активно намагалася закріпити в самих Мінських угодах. Ця консолідована суспільна позиція забезпечує міцну внутрішню основу для міжнародних дипломатичних зусиль України щодо притягнення Росії до відповідальності.

Перейдемо до аналізу впливу експертних та політичних оцінок на масову свідомість українців. Українські юристи та політики неодноразово характеризували Мінські угоди як «пастку» для України, закликаючи до їх відмови. Однак це вважається юридично неможливим через обов'язковий характер, наданий Резолюцією ООН 2202. Аналіз, висвітлений Texty.org.ua (на основі Foreign Policy), стверджує, що Мінські угоди «винагородили та легітимізували порушення міжнародного права», ігноруючи український суверенітет та поширюючи неправдивий російський наратив про внутрішній конфлікт. Критики стверджують, що угоди «ігнорували основні демократичні стандарти», дозволяючи контрольованим Москвою «псевдореспублікам» проводити власні «голосування» в порушення домовленостей, тим самим надаючи фальшиву легітимність російським маріонеткам.

Крім того, стверджується, що Мінські угоди «заклали нову основу для поведінки Росії, яку Захід, схоже, був готовий терпіти». Це дозволило Москві чинити тиск на Київ та використовувати угоди як інструмент для підризу внутрішньої стабільності та зовнішньополітичних цілей України. Експерти, такі як Олександр Хара, стверджують, що з юридичної точки зору Мінські угоди «не можуть працювати», оскільки вони не накладають жодних зобов'язань на Росію, водночас змушуючи Україну змінювати свою Конституцію та територіальний устрій на умовах Москви. Військовий експерт Олег Жданов висловив вкрай критичну думку, не бачачи переваг у цих мирних угодах, посиляючись на збільшення кількості жертв обстрілів та відсутність справжнього переозброєння. Ширші міжнародні аналізи, включаючи ті, що походять від аналітичних центрів, описували Мінськ-2 як «слабку угоду», яка «нічого не вимагала від агресора — Росії» і «посилила західні ілюзії, що Путін може просто задовольнитися» обмеженими здобутками. Ця перспектива свідчить, що угоди ненавмисно надали Путіну час та простір для підготовки до більшого вторгнення, що стало критичним довгостроковим наслідком.

Як було детально описано вище, одноголосне ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН 2202 (2015 h/) зробило Мінські угоди юридично обов'язковими для України, надавши їм вищу юридичну силу, ніж внутрішні українські закони. Критичним недоліком було те, що сам «Комплекс заходів» прямо не називав Росію стороною, відповідальною за виконання, натомість посилався лише на Україну та «збройні формування окремих районів Донецької та Луганської областей». Це дозволило Росії уникнути прямої відповідальності та послідовно представляти конфлікт як внутрішню українську справу. Послідовність виконання угод поставила Україну у вкрай не вигідне становище, оскільки повний контроль над її державним кордоном був обумовлений попереднім проведенням місцевих виборів та конституційних змін на окупованих територіях. Мінські угоди також критикувалися за «приниження України» шляхом неявного легітимізації сфабрикованого Кремлем наративу про

незалежних «сепаратистів», замість визнання прямої російської військової участі.

Однак позиції українських політичних лідерів мали значний вплив на суспільне сприйняття. Петро Порошенко, як президент України, який підписав угоди, ретроспективно описав ніч їх підписання як «одну з найжахливіших ночей у його житті». Однак він виправдовував їх як вирішальні для «стриноження агресора» та виграшу цінного часу (вісім років) для модернізації армії та сприяння економічному зростанню України. Його формулювання представляло угоди як необхідне зло за вкрай важких обставин. Натомість Володимир Зеленський, після обрання президентом, зайняв більш критичну позицію. Він публічно заявив, що «ніколи б не підписав» такі угоди чи їхні умови, хоча визнав, що не був обізнаний з конкретними обставинами їх підписання. Він послідовно критикував документи та існуючі формати переговорів, пропонуючи їх перегляд та розширення «нормандського формату» за рахунок ключових міжнародних гравців, таких як США та Велика Британія, пропозиції, які Росія послідовно відхиляла. Зеленський також відомий тим, що назвав українців «заручниками Мінська», а самі угоди – «поразкою». Після повномасштабного вторгнення Росії у листопаді 2022 року він остаточно заявив, що Україна не погодиться на жодні нові «Мінські угоди». Різко відмінні, але переважно критичні публічні позиції обох президентів – Порошенка та Зеленського – відіграли значну роль у формуванні українського суспільного сприйняття. Формулювання Порошенка як «необхідного зла» та пряма відмова Зеленського сприяли широкій делегітимізації угод в очах громадськості, посилюючи колективне бажання їх перегляду або відмови.

У контексті пошуку альтернативних рішень, значущою рамкою став проєкт Закону «Про засади державної політики перехідного періоду». На відміну від Мінських угод, цей проєкт прямо називає Російську Федерацію агресором та окупаційною державою, свідомо опускає будь-яку згадку про «особливий статус Донбасу» та передбачає, що місцеві вибори можуть бути проведені лише після повної деокупації. Це прямо контрастує з «формулою Штайнмаєра», яка

пов'язувала проведення виборів із наданням особливого статусу. Зазначено, що цей законопроект відображає домінуючі суспільні настрої, зокрема низьку готовність до компромісів, які б підірвали суверенітет. Спостережувана динаміка представників Росії у Мінському процесі, а також їхні спроби надати право голосу маріонетковим «ЛНР/ДНР», свідчили про довгострокову російську стратегію виходу з Мінського процесу, залишаючи Україну наодинці з собою. Цей сценарій ніс ризик міжнародних санкцій проти України та зняття санкцій з Росії. Такий стратегічний маневр підкреслив нагальну потребу України у розробці та просуванні альтернативних дипломатичних рамок. Послідовні пропозиції Зеленського щодо залучення США та Великої Британії до нормандського формату та його висловлене бажання «іншого порядку денного» для врегулювання конфлікту після зустрічі з президентом Байденом додатково підкреслюють активний пошук Україною більш ефективних та справедливих дипломатичних альтернатив за межами Мінської рамки.

Одним з домінуючих наративів було експертне та політичне формулювання Мінських угод як «пастки», «прелюдії до вторгнення» або «слабкої угоди», яка винагороджувала агресію та фундаментально підривала суверенітет України, сформувало суспільне сприйняття. Цей наратив є не просто академічною критикою; він надає переконливе та легко зрозуміле пояснення затяжного характеру конфлікту та сприйнятих згубних наслідків угод. Цей послідовний наратив глибоко резонує з існуючим розчаруванням громадськості та її сильним бажанням перегляду або повної відмови від угод. Такий потужний негативний експертно-політичний консенсус, ймовірно, посилив суспільний скептицизм та закріпив «червоні лінії» щодо територіальної цілісності та національного суверенітету. Він також забезпечив міцне обґрунтування для подальшого стратегічного відходу України від Мінської рамки, особливо після повномасштабного вторгнення, позиціонуючи угоди як історичну помилку, а не життєздатний шлях до миру.

Критичний аналіз виявляє, що Мінські угоди характеризувалися внутрішніми двозначностями, що дозволяли «фундаментально розбіжні

інтереси та інтерпретації» між сторонами. Україна послідовно надавала пріоритет положенням безпеки (припинення вогню, виведення іноземних сил), тоді як Росія стратегічно зосереджувалася на політичних компонентах (місцеві вибори, особливий статус, конституційна реформа). Дії Росії, такі як організація «виборів» на окупованих територіях, чітко порушували дух і букву угод з самого початку, демонструючи відсутність справжньої прихильності до мирного врегулювання. Ця фундаментальна двозначність та непримиренні пріоритети підписантів (особливо України та Росії) означали, що угоди були структурно схильні до провалу у досягненні тривалого миру. Сприйняття українською громадськістю «невиконання» або «неефективності» є прямим наслідком цього глибоко вкоріненого конфлікту інтерпретацій, що посилює колективне переконання, що угоди були не тільки неефективними, але й потенційно шкідливими для інтересів України.

Помітна зміна в дипломатичному підході України, що перейшла від стратегії «виграшу часу» колишнього президента Порошенка до прямої відмови чинного президента Зеленського від Мінської рамки та активного пошуку альтернативних форматів (наприклад, залучення США та Великої Британії, пропозиція нового порядку денного), прямо відображає сприйнятий провал Мінська і явно впливає на еволюцію суспільної думки. Розробка проєкту закону про «перехідний період», який прямо називає Росію агресором і опускає будь-який «особливий статус» для Донбасу, додатково ілюструє цей стратегічний відхід від обмежень Мінської рамки. Ця еволюція свідчить про зростаючий консенсус в Україні, що Мінська рамка була нежиттєздатною та шкідливою для національних інтересів у довгостроковій перспективі. Повномасштабне вторгнення у 2022 році зрештою зробило угоди застарілими, причому сам путін заявив, що вони «більше не існують». Це посилення дипломатичної позиції України, що все більше узгоджується з «червоними лініями» громадськості, означає більш наполегливий та безкомпромісний підхід до майбутніх переговорів, ставлячи національний суверенітет та територіальну цілісність понад усе.

У підсумку маємо зазначити, що еволюція масової свідомості та її наслідки для державної політики характеризується значним парадоксом поширеною відсутністю глибоких знань про зміст угод, але водночас стійким і послідовним запитом на їх перегляд або повну відмову. Існує чітка та непохитна «червона лінія» щодо територіальних поступок з переважною відмовою від будь-якого офіційного визнання окупованих територій частиною Росії або передачі нині контрольованих земель. Відповідальність за сприйнятий провал та невиконання угод переважно покладається на Російську Федерацію, що посилює наратив зовнішньої агресії. Хоча існує загальна готовність до переговорів для припинення війни, це бажання значною мірою залежить від досягнення миру на умовах України, причому міцні гарантії безпеки є вирішальною передумовою для розгляду будь-яких прагматичних компромісів, зокрема щодо «де-факто» контролю без «де-юре» визнання.

Поверхнєве розуміння Мінських угод серед широких верств населення зробило масову свідомість дуже сприйнятливою до формулювань та інтерпретацій, що надаються політичними лідерами та експертними колами. Послідовне зображення Мінська як «пастки», «невдалої стратегії» або документа, що приніс вигоду агресору, з боку видатних експертів та політичних діячів значно посилило суспільний скептицизм та сприяло поширенню вимог щодо перегляду або повної відмови від угод. Ця взаємодія між обмеженими фактичними знаннями та потужними наративами закріпила «червоні лінії» щодо територіальної цілісності та національного суверенітету, зробивши політично неможливим для будь-якого українського керівництва йти на компроміси, які б суперечили цим глибоко вкоріненим суспільним цінностям. Консолідована суспільна думка проти територіальних поступок та сильний запит на повне повернення окупованих територій слугують потужним народним мандатом та значним обмеженням для українського керівництва у будь-яких майбутніх мирних переговорах. Ця суспільна рішучість обмежує простір для маневру уряду щодо ключових питань суверенітету. Переважне покладання суспільством провини за тривалість конфлікту на Росію посилює позицію українського уряду

на міжнародних форумах, підтримуючи наратив зовнішньої агресії та сприяючи продовженню міжнародних санкцій проти агресора. Широко поширена вимога перегляду або виходу з Мінської рамки, у поєднанні з активним дослідженням альтернативних дипломатичних ініціатив (таких як закон про «перехідний період»), відображає суспільний консенсус, що попередній дипломатичний підхід був нежиттєздатним та шкідливим. Це колективне розуміння проклало шлях до більш жорсткої, наполегливої та безкомпромісної зовнішньополітичної позиції, особливо після повномасштабного вторгнення, яке фактично зробило Мінські угоди застарілими.

Послідовне та переважне неприйняття територіальних поступок українською громадськістю, зафіксоване численними авторитетними опитуваннями протягом кількох років, демонструє, що масова свідомість функціонує як потужний, неформальний «контролер червоних ліній» для уряду. Навіть у сценаріях, коли політичні лідери можуть зіткнутися з величезним міжнародним тиском щодо розгляду певних компромісів, глибоко вкорінена суспільна позиція проти таких поступок робить подібні кроки політично небезпечними, якщо не самогубними. Це означає, що будь-яке майбутнє мирне врегулювання, яке передбачає значні територіальні поступки або компроміси щодо національного суверенітету, ймовірно, викличе широкий внутрішній опір і може серйозно дестабілізувати політичний ландшафт в Україні. Ця глибока суспільна рішучість є, таким чином, критичним, невід’ємним фактором національної стійкості України та її довгострокових стратегічних цілей, ефективно встановлюючи непідлягаючі обговоренню межі для її керівництва.

Висновки до розділу 3

Отже, загалом політичні наративи української сторони до 2022 року в кінцевому підсумку збіглися з висновками незалежних аналізів. І перші, і другі дійшли висновку про неможливість реалізувати Мінські домовленості у початковому вигляді без втрати ключових інтересів України. Спочатку, звичайно, політики були обережніші в формулюваннях – але зрештою їхня

оцінка стала такою ж різкою, як і в експертів. «Мінськ-2 не приніс миру, а повномасштабна війна стала доказом його провалу». Ці спільні висновки мають важливі наслідки для України як внутрішньо, так і на міжнародній арені, що розглядається у наступному розділі.

Оцінки та риторика українських політиків щодо Мінських угод були не лише відображенням ситуації – вони активно впливали на внутрішню і зовнішню політику держави, а також формували громадську думку. Розглянемо декілька вимірів цього впливу.

Наратив «немає альтернативи Мінську» в 2015–2018 рр. служив обґрунтуванням для певних кроків влади. Порошенко, посилаючись на Мінські угоди, ініціював ухвалення Закону про особливий порядок самоврядування в ОРДЛО (вересень 2014 р.) та продовження його дії щороку, а також Закону про амністію (який так і не був введений в дію). Ці непопулярні кроки пояснювалися необхідністю виконувати міжнародні зобов'язання. Водночас, коли Порошенко у 2015 р. намагався здійснити проведення конституційної реформи про особливий статус Донбасу, він зіткнувся з протестами і частково – з демаршем власної коаліції. Це змусило коригувати риторику (ввести запевнення про «певна дія тільки після виконання умов безпеки»). Таким чином, наративи коригували політичні дії, і навпаки – суспільна реакція коригувала наративи. Приклад – восени 2019 р. Зеленський був вимушений вийти з відеозверненням про «не буде капітуляції», бо відчув спротив частини суспільства. Це звернення заспокоїло ситуацію і дозволило йому продовжити переговори, не втративши рейтингу.

2. Слова керівників держави суттєво вплинули на те, як українці сприймали Мінські домовленості. Спочатку, в 2014–2015 рр., багато людей вірили, що Мінськ принесе мир – бо влада подавала це як реальний план. Коли ж роки йшли, а мир не настав, українське суспільство, прислухаючись до пояснень лідерів, змінило погляд: якщо 2015-го року частина населення критикувала владу за «недостатню реалізацію Мінська» (мовляв, дай тим районам все, що хочуть, аби мир), то 2021-го року абсолютна більшість

підтримувала твердішу позицію (ніяких виборів без контролю кордону і т. д.). За даними групи «Рейтинг», частка тих, хто вважав Мінські угоди дієвим механізмом, впала з ~50% у 2015 до ~20% у 2021. Натомість більшість підтримувала ідею, озвучену Зеленським: переглянути або розширити формат домовленостей. Це свідчить про те, що наративи керівництва держави (особливо Зеленського, який мав високий кредит довіри) здатні були змінювати громадську думку. Коли Зеленський, популярний серед центристського електорату, у 2021 р. почав казати про неможливість виконання Мінська на російських умовах, навіть ті громадяни, що раніше хотіли «просто перестати стріляти», почали розуміти аргументи безпекових ризиків.

3. Постійне повторення Порошенком фрази «альтернативи Мінську немає» мало закріпити у Заходу розуміння, що Україна – відповідальна сторона, яка виконує домовленості. Це допомогло Києву забезпечити продовження санкцій ЄС проти РФ, які прямо прив'язані до «повного виконання Мінських угод». Фактично, завдяки наративу про відданість України Мінську, не був знятий санкційний тиск на Росію. Наприклад, у 2016–2017 рр. дехто в Європі натякав на поступове скасування санкцій, але українська дипломатія (і риторика «Мінськ має бути виконаний повністю») переконала європейців продовжувати їх, адже Росія явно не виконала нічого.

З іншого боку, у 2019–2020 рр., коли Зеленський намагався заручитися підтримкою США і Британії, наратив дещо змінився: Київ став говорити про готовність до альтернативних переговорних майданчиків, натякаючи партнерам, що їхня участь бажана. Це теж подіяло хоча Мінський формат не був офіційно розширений, США почали активніше консультувати Україну (що бачили візити пані Нуланд до Москви, контакти Блінкена з Кулебою). Сама ж риторика Зеленського про необхідність оновлення підходів дійшла до американського Конгресу, де у резолюціях 2022 року згадано, що «Мінські угоди реалізувати неможливо через дії РФ». В результаті, коли Путін звинуватив Україну у «саботажі Мінська» як причині для вторгнення, жодна західна держава цього наративу не підтримала – бо довгі роки українські політики успішно

закріплювали інше розуміння (що винна РФ). Цей інформаційний вплив важко переоцінити: він забезпечив Україні набагато кращу позицію в інформаційній війні 2022 р.

4. Наративи навколо Мінська впливали і на рівень довіри до влади та єдність українців. В 2015 Порошенко втрачав рейтинг, бо частина суспільства бачила в Мінську «капітулянтство». Це створювало ризики внутрішніх конфліктів. Дійшло до того, що радикальні сили навіть бралися за зброю. Влада мусила враховувати настрої ветеранів, волонтерів, які були категорично проти будь-яких поступок агресору. Отже, наратив «Мінськ – це тактика для перемоги» був націлений заспокоїти патріотичну громадськість: мовляв, ми не зрадили, ми маневруємо. Це допомогло певною мірою зберегти внутрішній спокій – хоча не повністю (протести все ж були, але масштабного розколу не сталося). Отже, завдяки коригуванню наративу, влада втримала суспільну єдність щодо Донбасу, ніхто з серйозних політичних гравців не виступав за односторонні поступки (навіть проросійські партії формально говорили про «виконання Мінська обома сторонами»). Ця єдність зіграла величезну роль на початку 2022 року, коли суспільство було морально готове чинити спротив, а не шукати компромісу ціною територій.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що Мінські домовленості стали значущим фактором національної безпеки, хоча й не стали її надійною гарантією. Подальші зусилля мають бути спрямовані на створення нових, ефективніших форматів міжнародної безпеки. Наше дослідження мало на меті проаналізувати Мінські угоди (Мінськ-I та Мінськ-II) не лише як набір домовленостей, що мали на меті врегулювання конфлікту на Сході України, але й як своєрідну дипломатичну технологію. Нами досліджено, як ці угоди функціонували в контексті міжнародних відносин, їхні структурні елементи, імплементаційні механізми, а також як вони сприймалися та впливали на учасників і міжнародне співтовариство. Основний акцент був зроблений на розумінні «суті» Мінських угод як інструменту дипломатії, що мав свої сильні та слабкі сторони, успіхи та невдачі.

Нами було здійснено аналіз ролі «нормандського формату» (Україна, Росія, Німеччина, Франція) як ключового механізму для розробки та моніторингу угод. Були розглянуті посередництво та посередницька дипломатія Німеччини та Франції, їхні мотиви та методи впливу на сторони конфлікту. Розглянута історія та еволюція Мінських угод контекст виникнення Мінська-I (вересень 2014); військова ситуація на Донбасі до вересня 2014 року; потреба в деескалації та припиненні вогню; роль ОБСЄ та Тресторонньої контактної групи (ТКГ); передумови та розробка Мінська-II (лютий 2015); подальша ескалація конфлікту (Дебальцеве); збільшення тиску на учасників з боку міжнародного співтовариства.

Визначені рекомендації для майбутньої дипломатії – такі, як важливість чітких формулювань та механізмів верифікації, необхідність врахування асиметричних інтересів сторін. Розглянуто роль «посередників» та їхня спроможність застосовувати важелі впливу, межі використання дипломатичних угод без рішучих кроків для їх примусового виконання.

Отже, Мінські угоди, будучи однією з найскладніших дипломатичних технологій останнього десятиліття, продемонстрували, як потенціал багатосторонньої дипломатії у врегулюванні конфліктів, так і її значні обмеження. Вони стали прикладом спроби управління конфліктом, яка, незважаючи на деякі тимчасові успіхи, не змогла призвести до його остаточного вирішення, багато в чому через розбіжності в інтерпретаціях, відсутність доброї волі до виконання та асиметрію сил та інтересів сторін. Розуміння їхньої суті як дипломатичної технології є ключовим для аналізу подальших етапів конфлікту та розробки ефективніших підходів до його врегулювання в майбутньому.

В процесі дослідження нами було визначено ряд дискусійних тем, які в наші дні ще не втратили своєї актуальності і продовжують перебувати у фокусі обговорення.

1. Мінські угоди - обтяжливий компроміс чи шлях до деескалації?

Значна частина українського політичного дискурсу оберталася навколо дилеми щодо природи Мінських угод: чи є вони вимушеним, але необхідним компромісом, який дозволив зменшити інтенсивність бойових дій та зберегти тисячі життів, чи це «пастка», яка ставить під загрозу суверенітет та територіальну цілісність України. Прихильниками угоди як інструменту деескалації та збереження життів переважно були політики, які були при владі під час підписання угод, або тими, хто бачив їх як єдиний реалістичний шлях до припинення широкомасштабних бойових дій. Вони наголошують на тому, що угоди були підписані в умовах критичної військової ситуації для України (після Іловайська та Дебальцевого), і дозволили виграти час для зміцнення обороноздатності. Наприклад, президент Петро Порошенко неодноразово заявляв, що Мінські угоди врятували Україну від подальшої російської агресії та дозволили створити боєздатну армію. Експерти, що підтримують цю позицію, часто вказують на суттєве зменшення кількості жертв після підписання «Мінська-2».

Критика угоди як «пастки» та загрози суверенітету стала домінуючою серед націоналістичних та патріотичних сил, а також серед значної частини

опозиційних політиків. Вони розглядають Мінські угоди як інструмент легітимізації російської агресії та замороження конфлікту на не вигідних для України умовах. Особливо гостро критикуються положення, що стосуються «особливого статусу» для окремих районів Донецької та Луганської областей та проведення виборів до відновлення контролю над кордоном. Наприклад, фракції «Свобода», «Європейська солідарність» (після виходу Порошенка з президентства та переходу в опозицію), «Голос» часто виступають з критикою Мінських угод, заявляючи, що їх повне виконання призведе до «федералізації» України та втрати суверенітету. Політологи, що поділяють цю точку зору, часто аналізують Мінські угоди в контексті «гібридної війни» та спроб Росії підірвати українську державність.

2. Дискусії навколо «особливого статусу» та виборів на окупованих територіях.

Одним з найбільш суперечливих аспектів Мінських угод є положення про «особливий порядок місцевого самоврядування» (т. зв. «особливий статус») та проведення місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях Донбасу. Більшість українських політичних сил наполягають на тому, що повне відновлення контролю над кордоном, виведення російських військ та роззброєння незаконних формувань є передумовою для будь-яких політичних кроків, включаючи проведення виборів та надання «особливого статусу». Цю позицію послідовно відстоювали як адміністрація Порошенка, так і адміністрація Зеленського. Аргументується це тим, що проведення виборів в умовах окупації є фарсом і не може бути легітимним.

Імплементація «формули Штайнмаєра», яка передбачає набуття чинності «особливого статусу» після проведення місцевих виборів на окупованих територіях (за умови їх відповідності стандартам ОБСЄ та українському законодавству), викликала шквал критики та протестів в Україні. Багато політиків та активістів розцінили це як поступку Росії та загрозу суверенітету, оскільки вона може призвести до легітимізації контролю над Донбасом з боку проросійських сил.

Деякі українські політики та експерти високо оцінюють роль міжнародних партнерів у підтримці України та збереженні санкційного тиску на Росію, що було важливою умовою для стримування подальшої агресії. Мінські угоди розглядаються як платформа для дипломатичного тиску. Водночас, з часом з'явилася критика на адресу деяких західних партнерів за тиск на Україну з метою повного виконання Мінських угод навіть ціною поступок, які можуть загрожувати національним інтересам. Ця критика посилилася на тлі заяв деяких західних лідерів про необхідність «компромісу» з Росією. Початкове сприйняття Мінських угод як вимушеної, але тимчасової міри, поступово змінилося на розчарування та відчуття безвиході у значної частини українського суспільства та політикуму через їх невиконання Росією. З часом у українському політичному дискурсі все частіше лунали тези про те, що Мінські угоди в їх поточному вигляді «не підлягають виконанню» через принципові розбіжності в трактуванні та небажання Росії дотримуватися безпекових пунктів. Особливо ця риторика посилилася після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, коли стало очевидним, що Росія ніколи не прагнула до мирного врегулювання конфлікту на основі Мінських угод. Багато політиків та експертів після 24 лютого 2022 року однозначно заявили, що Мінські угоди є «мертвими» та більше не актуальними.

Однак варто вказати на роль Мінських угод для підготовки України до опору підчас невідвортної агресії Росії у майбутньому. Оскільки країна агресор володіла незрівнянно більшими ресурсами, необхідно було відтягнути цю війну у часі, щоб створити майже з нуля сили оборони України.

Вже з самого початку вторгнення в лютому 2014 р. ця війна носила гібридний характер. Армія РФ маскувалася під «зелених чоловічків» в Криму та під народний супротив на Донбасі. То ж дипломатичний інструмент стримування агресії теж повинен був бути гібридним. Це могли розуміти тільки професійні дипломати та військове керівництво країни. Натомість масова свідомість українців в ті роки зазнала наймасштабнішою атакою з боку російської пропагандистської машини, порівняти яку можна якби що з геббельсівською пропагандою часів нацистської Німеччини. Тому маємо

відзначити, що оцінка ролі п'ятого президента України Петра Порошенка у стримуванні російської агресії у 2014-2019 роках в професійному дипломатичному середовищі є складною і багатогранною, відображаючи як досягнення, так і виклики того періоду. Загалом, можна виділити кілька ключових аспектів, на які звертали увагу дипломати/

Порошенко значну частину своїх зусиль спрямував на мобілізацію міжнародної підтримки для України, пояснюючи світовій спільноті характер російської агресії. Це включало численні зустрічі з лідерами країн Заходу, виступи на міжнародних майданчиках (ООН, ЄС, НАТО та ін.). Дипломатичне середовище визнає, що під керівництвом Порошенка Україна відіграла ключову роль у лобіюванні та утриманні санкцій проти Росії з боку ЄС, США та інших країн. Ці санкції були одним з основних інструментів економічного тиску на РФ з метою стримування подальшої агресії та примусу до виконання Мінських угод. Заслугою Порошенка вважається зміцнення проукраїнської коаліції у світі, що протистояла російській агресії. Він намагався створити єдиний фронт для тиску на Кремль. Підписання Мінських угод у 2014 та 2015 роках розглядається як спроба зупинити повномасштабне військове протистояння та створити переговорний майданчик. Навіть попри їхні недоліки та невиконання Росією, ці угоди, на думку деяких дипломатів, дозволили виграти час для зміцнення української армії та консолідації суспільства. Створення та участь України у «Нормандському форматі» (Україна, Німеччина, Франція, Росія) також є дипломатичним досягненням, що дозволило підтримувати діалог на високому рівні, хоча й з обмеженими результатами. Порошенко часто займав жорстку позицію щодо виконання Мінських угод, наголошуючи на пріоритеті безпекової складової та необхідності повного виведення російських військ та озброєння з території України.

Дипломатичні зусилля Порошенка були тісно пов'язані з внутрішньою політикою зміцнення обороноздатності України. Західні партнери високо оцінювали зусилля України з відновлення армії, що дозволило стримувати подальший наступ агресора. Порошенко активно працював над залученням

військово-технічної допомоги від західних партнерів, що було важливо для підвищення ефективності української армії.

Таким чином, проведений аналіз оцінки Мінських угод у політичному середовищі України демонструє складний та суперечливий характер цього документу. Від початкового сприйняття як єдиного можливого шляху до деескалації вони еволюціонували до символу розчарування та, врешті, до визнання їх неактуальними після повномасштабного вторгнення Росії. Дискусії навколо «особливого статусу», виборів та ролі міжнародних посередників відображали глибокі розбіжності в українському суспільстві щодо шляхів врегулювання конфлікту. Після 24 лютого 2022 року Мінські угоди значною мірою втратили свою актуальність як платформа для врегулювання, перетворившись на історичний документ, що ілюструє складність дипломатичних зусиль у боротьбі з агресором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняка, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. – К.: «МП Леся», 2016. – 586 с.
2. Артьомов І Мінські угоди, їх наслідки та значення для України // Геополітика України: історія і сучасність. 2020. Вип. 1 (24). С. 41–53
3. Артьомов І. «Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України». Міжнародний науковий вісник: зб.наук.пр./ред.кол. І.Вовканич та ін. Вип.1-2. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019.
4. Василенко В. Війна 2014 року: спроба системного аналізу / В. Василенко. // Український тиждень. – 2014. – №42. – С. 27–42.
5. Волков, В. (2017). Мінські угоди: Дилема української політики. Український тиждень, (36), 26-29.
6. Дискусія може йти тільки про продовження та підвищення санкцій щодо до Росії – Арсеній Яценюк у Брюсселі. Народний фронт. URL: <http://nfront.org.ua/news/details/1766-diskusiya-mozhe-jti-tilki-pro-prodovzhennya-ta-pidvishchennya-sanktsij-shchodo-do-rosiji-arsenij-yatsenyuk-u-bryusseli-foto>
7. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с
8. Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
9. Дорошенко А.С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві/ А.С. Дорошенко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2015. – № 2(25). – С.21-28.

10. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року / Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>
11. З початку року ми ні на крок не просунулись у мирному врегулюванні на Донбасі, – Геращенко. Zik. URL: https://zik.ua/news/2018/09/18/z_pochatku_roku_my_ni_na_krok_ne_prosunulys_u_myromu_vregulyuvanni_na_1409127 (дата звернення: 10.02.2019).
12. Козловський І. Дональд Туск: Мінські домовленості дуже ризиковані / І. Козловський. // Голос України. – 2015. – 17 березня. – С. 5-17.
13. Кудрявцев, С. Мінські домовленості: Анатомія "пастки" // Зовнішні справи, №(7-8),- 2019 - С. 45-50.
14. Крамар О. Між декларацією та дійсністю: Чого очікувати від «Мінська- 2» / О. Крамар. // Український тиждень. – 2015. – № 7. – С. 8–11.
15. Котенко А. О. Гібридна війна як форма сучасного міжнародного конфлікту. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2017. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3070
16. Кубієвич С. П. Участь Організації з безпеки і співробітництва в Європі у процесі мирного врегулювання конфлікту на Донбасі в контексті виконання Мінських домовленостей // Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 356–359.
17. Кулик, В. (2018). Мінські угоди: Шлях до миру чи пастка? Дзеркало тижня
18. Магда Є.В. Гибридная война: выжить и победить. Харьков : Виват, 2015. 320 с.
19. Магда Є.В. «Третій Мінськ іде. Чого чекати на Донбасі». Корреспондент.net. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4031351-tretii-minsk-ide-choho-chekaty-na-donbasi>Марков В. В., Войціховський А. В. Питання

юридичної природи Мінських домовленостей (міжнародно-правовий аналіз)//
Право і Безпека. 2020. № 4. С. 20–25.

20. Мінські домовленості в українських інтересах, але перешкоди по їх виконанню ймовірні – Луценко. Солідарність.URL:
<http://solydarnist.org/?p=10103> (дата звернення: 15.02.2019).

21. Мінські угоди 2014–2015 – Велика українська енциклопедія
en.wikipedia.org

22. ОБСЄ оприлюднила текст Меморандуму, підписаного у Мінську.
УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/987314-obse-oprilyudnila-tekst-memorandumu-pidpisanogo-u-minsku.html> (дата звернення: 12.12.2024).

23. Опубліковано повний текст документа «нормандської четвірки».
УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/1043303-opublikovano-povniy-tekst-dokumenta-normandskoji-chetvirki-foto.html> (дата звернення: 05.02.2025).

24. Офіс президента: Продовження "нормандського формату" - під великим питанням | DW | 07.11.2021.
DW.COM. URL: <https://www.dw.com/uk/ofis-prezydenta-prodovzhennia-normandskoho-formatu-pid-velykym-pytanniam/a-59748114> (дата звернення: 26.11.2024).

25. Підшибякін, С., & Полтавець, Ю. (2021). МІНСЬКІ УГОДИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ. Літопис Волині, (24), 118-125

26. Пиріг В. 14 пунктів мирного плану Порошенка, Zahid.net, 2014.
URL: https://zaxid.net/14_punktiv_mirnogo_planu_poroshenka_povniy_spisok_n1_312142

27. Порошенко про зустріч з Путіним: "Ми підтвердили, що мінські домовленості мають виконуватися", Сьогодні, 2014.
URL: <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/poroshenko-o-vstreche-s-putiny-m-y-podtverdili-chto-minskie-dogovorennosti-dolzhny-vypolnyatsya-561709.html>

28. Порошенко розповів, про що домовилися у Берліні. Українська прав

да.URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/20/7124194/>

29. Протокол за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи, Мінськ, 5 вересня 2014 року Доступно за адресою:

<https://www.osce.org/en/home/123258>

30. Ірина Геращенко: Мрія Росії – дискредитувати Мінські угоди. Не було б їх, не було б санкцій. Українська правда. URL:

<https://www.pravda.com.ua/articles/2017/01/17/7132324/>

31. Центр Разумкова (2016–2021). Аналітичні звіти.
<https://razumkov.org.ua/>

32. Рахманин С. И вечный «Минск»... / С. Рахманин. // Зеркало недели. – 2015. – 21 марта. – С. 2.

33. Рокитна А. Зустріч радників "нормандської четвірки": що відомо. РБК- Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vstrecha-sovetnikov-normandskoy-chetverki-1599810176.html> (дата звернення: 26.11.2024).

34. Рябошапка, Р. (2020). Мінські угоди: Підсумок п'яти років. Аналітичний звіт Центру Разумкова.

35. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с

36. Слюсаренко А.В. Новітні форми міждержавного протистояння як предмет дослідження сучасної воєнно-наукової думки. Військово-науковий вісник. 2015. Вип. 24. С. 173–186.

37. Смола Л.Є. Аспекти ведення інформаційної та гібридної війни в контексті застосування комунікаційних технологій / Л.Є. Смола // S.P.A.C.E. – 2016. – № 1. – С. 48-53.

38. Соціс. (2015–2020). <https://socis.kiev.ua/>

39. Статті в «Європейська правда», «НВ», «ВВС Україна», «Українська правда» (2015–2022).

40. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: досягнення сутності /Політичні дослідження /Political Studies , 2021/1, с.163-186

41. Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу : матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16 квітня 2020 року)/ упор. О. М. Доценко, Л. В. Новікова, А. О. Червяцова. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 157 с.
42. Стародубцев, А. (2021). Мінські угоди як інструмент гібридної війни Росії проти України. Наукові записки НаУКМА. Політологія і право, 8(2), 115-120.
43. Стець А. Про що домовилися учасники «нормандської четвірки» в Парижі. ZAXID.NET.URL https://zaxid.net/normandska_zustrich_chetvirki_pro_shho_domovilis_ua_parizh_9_grudnya_2019_n1494334 (дата звернення: 26.11.2024).
44. Стець А. У Парижі відбулися перші особисті перемовини Зеленського та Путіна. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/u_parizhi_pochalisya_persh_i_osobisti_peremovini_ze_lensko_go_ta_putina_n1494345 (дата звернення: 26.11.2024).
45. Сценарії врегулювання конфлікту на Донбасі. Центр "Нова Європа". URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/stsenariyi-vregulyuvannya-konfliktu-na-donbasi/>
46. Тарасенко Н. Міланські переговори П. Порошенка і В. Путіна: результати та оцінки експертів, Центр дослідження соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=408:milanski-peregovori-p-poroshenka-i-v-putina-2&catid=63&Itemid=393 (дата звернення 20.10.2024)
47. Ткач В.Ф. Спецпропаганда як інформаційний складник гібридної війни Росії проти України / В.Ф. Ткач // Стратегічні пріоритети. Серія «Політика». – 2016. – №1(38). – 99-109.
48. Чим закінчилися переговори в Мінську: документи і заяви сторін. Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/chim-zakinchilisya-peregovori-v-minsku-dokumenty-i-zayavi-storin-164053.html> (дата звернення: 18.02.2015).

49. Як започатковувався Нормандський формат та чим закінчувалися в ці попередні перемови. 5 канал.

URL: <https://www.5.ua/polityka/yak-zapochatkovuvavsia-normandskyi-format-ta-chym-zakinchuvalysia-vsi-poperedni-peremovy-reportazh-204292.html> (дата звернення: 24.11.2024).

50. Ярмошук Т. «Нормандська» зустріч без очікування прориву. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28063844.html> (дата звернення: 24.11.2021).

51. Allison, G. T., & Zelikow, P. (1999). Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis. *International Security*, 24(1), 36-69.

52. Gelb, L. H. (1994). Diplomacy and the National Interest. *Foreign Affairs*, 73(5), 45-56.

53. CEPA (2021). Don't Let Russia Fool You About the Minsk Agreements. Center for European Policy Analysis cepa.org.

54. Connolly, K. (2022). Angela Merkel says she lost influence over Putin as a lame duck leader. *The Guardian*

55. Council of the European Union. (2015). Council Directive 2015/637 on the coordination and cooperation measures to facilitate consular protection for unrepresented citizens of the Union in third countries.

56. Carnegie Endowment, In the Shadow of the Minsk Agreements , 2025, (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://carnegieeurope.eu/2025/02/21/in-shadow-of-minsk-agreements>

57. Cross, M. K., & Vanhoonacker, S. (2019). The European External Action Service: European Diplomacy Post-Lisbon. Palgrave Macmillan.

58. Duke, S. (2013). The European External Action Service: An Early Assessment. *Journal of Common Market Studies*, 51(5), 785-801.

59. Davidzon V. Ukraine rules out a return to Minsk peace talks as Putin tightens his grip on Belarus. *Atlantic Council*.

URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-rules-out-a-return-to-minsk-peace-talks-as-putin-tightens-his-grip-on-belarus/> (date of access: 30.11.2021).

60. Dumoulin, M. (2024). Ukraine, Russia, and the Minsk agreements: A post-mortem. European Council on Foreign Relations ecfr.eu

61. ECFR, Ukraine, Russia and the Minsk Agreements: A Post-mortem , 2023, (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://ecfr.eu/article/ukraine-russia-and-minsk-agreements-a-post-mortem/> Післявоєнний аналіз причин неефективності Мінських домовленостей та ролі РФ у їх саботажі.

62. European Commission. (2017). Consular protection for EU citizens in third countries.

63. Gilboa, E. (2015). Public Diplomacy of the European Union. In N. J. Cullen & S. C. Wagner (Eds.), *The Oxford Handbook of Diplomacy* (pp. 583-596). Oxford University Press

64. G. Regenbrecht, 10 Lessons from Minsk II , ICDS, 2025, (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://icds.ee/en/10-lessons-from-minsk-ii/>

65. Hoffman F. G. Hybrid vs. compound war (Електронний ресурс)/ F. G. Hoffman // *Armed Forces Journal*, Oct. 2009. – Режим доступу: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>

66. Hoffman F. G. Future Threats and Strategic Thinking (Електронний ресурс)/ Hoffman F. G. // *Infinity Journal*, No Fall 2011. – Режим доступу: <https://www.infinityjournal.com/article/34/>

67. Institute for the Study of War, Lessons of the Minsk Deal , 2025, (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/minsk-lessons>

68. Jones, R. A. (2018). The European Union and the Europeanisation of Foreign Policy. In *Foreign Policy: The Key Concepts* (2nd ed., pp. 119-142). Routledge.

69. Kissinger, Henry. Diplomacy [Text] / H. Kissinger. - N.Y. : Simon & Schuster paperback, 1994. - 912 p. - ISBN 978-0-671-51099-2 : 140.00 p. ББК А1514/66.49
70. Keukeleire, S., & Delreux, T. (2014). The Foreign Policy of the European Union (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
71. Manners, I., & Whitman, R. G. (2017). The European Union as a Global Actor. In A. Wiener & T. Diez (Eds.), European Integration Theory (3rd ed., pp. 244-258). Oxford University Press
72. Minsk agreements – Wikipedia (англ.)en.wikipedia.org.
73. Neustadt, R. E., & May, E. R. (1986). Thinking in Time: The Uses of History for Decision Makers. The Free Press.
74. Müller-Brandeck-Bocquet, G. (2019). The European Union's Common Foreign and Security Policy. In G. Müller-Brandeck-Bocquet & C. Müller-Brandeck-Bocquet (Eds.), The European Union: A Political and Economic Union (pp. 209-234). Springer.
75. Morgenthau, H. J. (2006). Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace (7th ed.). McGraw-Hill.
76. Patterson, L. A. (2016). The European Union and the Europeanisation of Trade Policy. Oxford University Press.
77. Pagano M. Land for gas: Merkel and Putin discussed secret deal could end Ukraine crisis, Independent, 2014. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/land-for-gas-secret-german-deal-could-end-ukraine-crisis-9638764.html> (дата звернення 20.10.2021)
78. Rfe/RL (2025). 10-річчя «Мінська-2»: як російську агресію «ставили на паузу»radiosvoboda.org.
79. Rathbun, B. (2014). The Diplomatic Imagination: Balancing Power and Principles in International Relations. International Studies Review, 16(4), 517-539

80. Rating Group Ukraine (2015–2020). <https://ratinggroup.ua/>

81. Slipetska, Y. (2022).

Political and Legal Analysis of the Minsk Agreements:

Why didn't the Diplomatic Scenario Work? *Grani*, 25(4), 11-16

82. United Nations. (2020). Report of the Secretary-General on the Work of the Organization.

83. Smith, H. (2017). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Polity Press.

84. The modern russian-ukrainian war: historiographical, socio-political, socio-economic and cultural-spiritual dimensions. Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2024. 332 c.

85. Wessels, W. (2019). The European Council and the Heads of State and Government in the EU Multi-Level System. In W. Wessels, A. Maurer, & J. Mittag (Eds.), *The Oxford Handbook of the European Union* (pp. 165-181). Oxford University Press.